STRIP SCHRIFT

Prijs f 6,25
Bfr. 125

SCHUITEN & PEETERS
WARNAUTS & RAIVES

266 - JAARGANG 26 NUMMER 9 - 'S WERELDS OUDSTE STRIPINFORMATIEBLAD - VERSCHIJNT 10x PER JAAR

VOOR VOLK EN VADERLAND
JOOP
KLEPZEIKER
8
FULL COLOR
A MASTER PIECE
BY ERIC SCHREURS
MARY F.C. PLAICES
DAT DIT UBERHAUPT MAG
NIEUW NUMMER 8
HUMOR MET EEN VET KLEF RANDJE
UITGEVERIJ C.I.C
NA MAANDEN WACHTEN
NU WEER LEVERBAAR
KLEPZEIKER 1 T/M 7
HERDRUKKEN MET NIEUWE
OMSLAGEN
DISTRIBUTIE BETAPRESS
HARD CORE HUMOR
GRATIS KORTING
DAG EN NACHT BELLEN!!!
VRAGEN NAAR THEA
[HARD SCHREEUWEN!!!]
020 - 6255439
AARZEL NIET
C.I.C
MAX STUDIO'S
STUDIO FREESTYLE
EXCLUSIVE SPONSOR

STRIP SCHRIFT

Jaargang 26 november 1993 nummer 9 (266)

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie in opdracht van Het Stripschap. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs

Redactie
Tijs Bagchus, Michel Nadorp, Arco van Os, Rik Sanders

Medewerkenden
Ger Apeldoorn, Ben Bits, Henk Bom, Amalia Deekman, Eddy Devolder, Denis Kitchen, Arnel Lefevere, Johan Ligger, Jeroen Mirck, Hans Moors, Hans Pols, Rudy Vrooman

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
Telefoon: 010 - 220 10 63, telefax: 010 - 421 06 08

Uitgever
Uitgeverij Stripstift
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam

Abonnementen
Abonnementen-administratie Stripschrift
t.a.v. Ton Schuringa
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon: 020-6852229, telefax: 020-6189142
Abonnementsprijs f57,50 / Bfr.1150
Leden van Het Stripschap f2,50 / Bfr.45 korting
Nederland: Giro 209948 of
Bank 82.67.01.523
ten name van Stripschrift, Amsterdam
België: Bank 721-520.62.74-81
ten gunste van Het Stripschap, Turnhout
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee maanden voor het aflopen van een abonnementsjaar
Foreign subscriptions on request

Reprorecht
Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opnemen met:
ADS Advertising Services
Postbus 919
1000 AX Amsterdam
Telefoon: 020 - 6387272, telefax: 020 - 6387273

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Richard, Amsterdam; Geknipt Papier, Gent

Omslag
François Schuiten
(uit: De archivaris)
Casterman

ISSN 0165-845X

Redactioneel

Uit de inktzwarte poel van ellende waarin het voormalige Joegoslavië is ondergedompeld is af en toe een lichtpuntje waar te nemen. Terwijl de grootmachten schijnbaar machteloos langs de zijlijn staan toe te kijken worden op kleine schaal verwoede pogingen gedaan het leed te verzachten.
Ervin Rustemagic van Strip Art Features is een bekend agent in de stripwereld. Vanaf het begin van de oorlog in Bosnië zat hij samen met zijn gezin in het belegerde Sarajevo. In Vrij Nederland van 18 september is zijn huiveringwekkende relaas opgetekend. Auteur van dit stuk is de Nederlandse stripmaker Jacques Post. Samen met een aantal vrienden onder wie Martin Lodewijk, Hermann, Franquin en Joe Kubert heeft hij hemel en aarde bewogen om Rustemagic en zijn gezin in veiligheid te brengen. Ondanks een groot aantal tegenslagen hebben hun inspanningen uiteindelijk succes gehad en bevindt het gezin zich nu in Slovenië, waar aan Rustemagic en zijn kinderen het staatsburgerschap is verleend en aan zijn vrouw een visum werd verstrekt.
Als de politici en machthebbers langs de zijlijn dezelfde bevlogenheid aan de dag zouden leggen als deze stripmakers is er wellicht nog hoop dat deze absurde genocide beëindigd wordt.

Inhoud

4 **SCHUITEN & PEETERS** Hans Pols
7 **BITS & PIECES** Ben Bits
8 **DE DUISTERE STEDEN** Hans Pols
16 **WARNAUTS & RAIVES** Eddy Devolder
20 **BOEKEN**
24 **ACTUALITEITEN**
26 **STARS & STRIPS** Michel Nadorp
28 **HEY LOOK!** Harvey Kurtzman

Door stijging van de produktiekosten zullen in 1994 de losse nummerprijs en de abonnementstarieven iets worden verhoogd.
Met ingang van de 27e jaargang kost Stripschrift in de losse verkoop f6,50 / Bfr.130. Abonnees gaan f59,50 / Bfr.1190 betalen en leden van Het Stripschap blijven uiteraard recht houden op hun korting van f2,50 / Bfr.50 per jaar.

De uitgever

Licht op de d

Interview met
FRANÇOIS SCHUITEN
en
BENOÎT PEETERS

François Schuiten **en** Benoît Peeters **zijn populair. Hun populariteit danken zij aan de serie** *De duistere steden*, **die verscheen in het inmiddels opgeheven tijdschrift Wordt Vervolgd en daarna is voortgezet als albumreeks. Een opmerkelijke serie, waarin de auteurs naar hartelust experimenteren met de vorm van hun verhalen. De reeks is opgebouwd rond een door Schuiten en Peeters ontworpen wereld. In ieder verhaal staat telkens één van de steden op deze imaginaire wereld centraal. Architectuur speelt een prominente rol in de verhalen. De steden zien eruit zoals onze wereld eruit had kunnen zien wanneer steden geheel in bepaalde bouwstijlen zouden zijn ontworpen. De architect ontwerpt gebouwen, maar de 'urbatect' (bij voorbeeld Robick) gaat een stap verder en ontwerpt volledige steden.**

De wereld van de duistere steden is steeds verder in kaart gebracht door Schuiten en Peeters. Zij gaan als ontdekkingsreizigers te werk. Hun wereld heeft niet alleen vorm gekregen in een aantal stripalbums, maar ook in geïllustreerde uitgaven, kranten, posters, zeefdrukken en tentoonstellingen. Zo was de expositie 'Le musée Desombres' te zien in Angoulême (1990) en later in Brussel (1991), en was er in 1992 in Haarlem een kleinere, speciaal voor de Stripdagen, gemaakte tentoonstelling te bezichtigen. Al deze uitingen zijn onderdelen van wat is uitgegroeid tot het multimediaproject *De duistere steden*.

uistere steden

door
HANS POLS

François Schuiten: Multimediaproject is een goed woord voor onze activiteiten. Stripverhalen vormen de kern van ons werk. Daaromheen zijn we met andere vormen bezig, zoals boeken met tekst en illustraties, tentoonstellingen, films en een compact disc. Ook lezingen horen erbij; op de Stripdagen Haarlem hebben we nog een voordracht gehouden. Al deze uitingen maken deel uit van het project *De duistere steden*.
Onze tentoonstelling in Angoulême was een enorm spektakel met decors, personages en automaten: een zwaar en complex geheel. Voor de Stripdagen Haarlem hebben wij een veel eenvoudiger expositie gemaakt die was geconcentreerd rond enkele beelden. Vooraf hebben we een plattegrond gekregen van onze expositieruimte. We wilden hier de verschillende steden laten zien, zowel de steden die onderwerp zijn van een verhaal als de steden die dat niet of nog niet zijn. Over het eindresultaat waren we zeer tevreden.
Benoît Peeters: Het uitgangspunt van de expositie in Haarlem was de bezoeker als het ware een reis te laten maken door de wereld van de duistere steden. Aan sommige steden die er te zien waren, zoals Samaris en Urbicande, hadden wij reeds een stripalbum gewijd. De bezoekers kregen ook een voorproefje van Brüsel, een stad waarvan op dat moment het verhaal nog moest verschijnen. Brüsel werd daarvoor alleen aangestipt in uitgaven als *De archivaris* en *De weg naar Armilia*. In deze boeken worden ook andere steden genoemd die misschien later aan bod komen. Onze wereld blijft groeien en wij zijn ontdekkingsreizigers.

Waarom gebruiken jullie zoveel verschillende mediavormen**?**

FOTO AMALIA DEEKMAN

***Boven*, Benoît Peeters en François Schuiten. *Links*, uit *De muren van Samaris*. *Onder*, uit *Brüsel*.**

Peeters: Wij hebben er plezier in om onze wereld te ontwikkelen met behulp van verschillende media. Het wordt geloofwaardiger omdat we hetzelfde object vanuit verschillende standpunten kunnen bekijken. Wij ontdekken bij ieder project weer allerlei nieuwe aspecten. Als wij aan een tentoonstelling werken leren we veel over stemmen, personages, bewegende beelden. We proberen de nieuwe technieken te gebruiken in onze strips. Door dit soort uitwisselingen krijgen we niet het gevoel dat het werken aan één serie ons beperkt in onze mogelijkheden. Ieder boek is weer anders.
Schuiten: Er zijn meer kunstenaars bij wie wisselwerkingen tussen verschillende uitdrukkingsvormen voorkomen. Kijk maar naar het werk van **Mattotti**. Hij is schilder en striptekenaar. Er vindt een wisselwerking plaats tussen zijn stripverhalen en zijn schilderijen. Daardoor kan hij zich vernieuwen. Bij ons is het zo dat de ervaring, die wij opdoen bij het werken aan tentoonstellingen en films, er toe leidt dat we in onze stripverhalen nieuwe dingen willen uitproberen.
Het zijn vaak de materiële voorwaarden die ideeën opleveren om aan een project te beginnen. Voor de tentoonstelling 'Le musée Desombres' in Angoulême zijn we bij voorbeeld uitgegaan van een bestaand gebouw. Wij zijn dit gebouw gaan bekijken en hebben ons de vraag gesteld welke mogelijkheden deze ruimte bood om iets te doen.
De catalogus, die ter gelegenheid van 'Le musée Desombres' is verschenen (en nog steeds bij Casterman verkrijgbaar is. Red.), bevat onder meer een cd vol geluiden. Met deze cd hebben we een poging ondernomen om geluid te koppelen aan de wereld van de duistere steden. De cd is geen soundtrack bij de stripboeken, maar puur een project met geluid. We wilden in de cd een zekere ver-

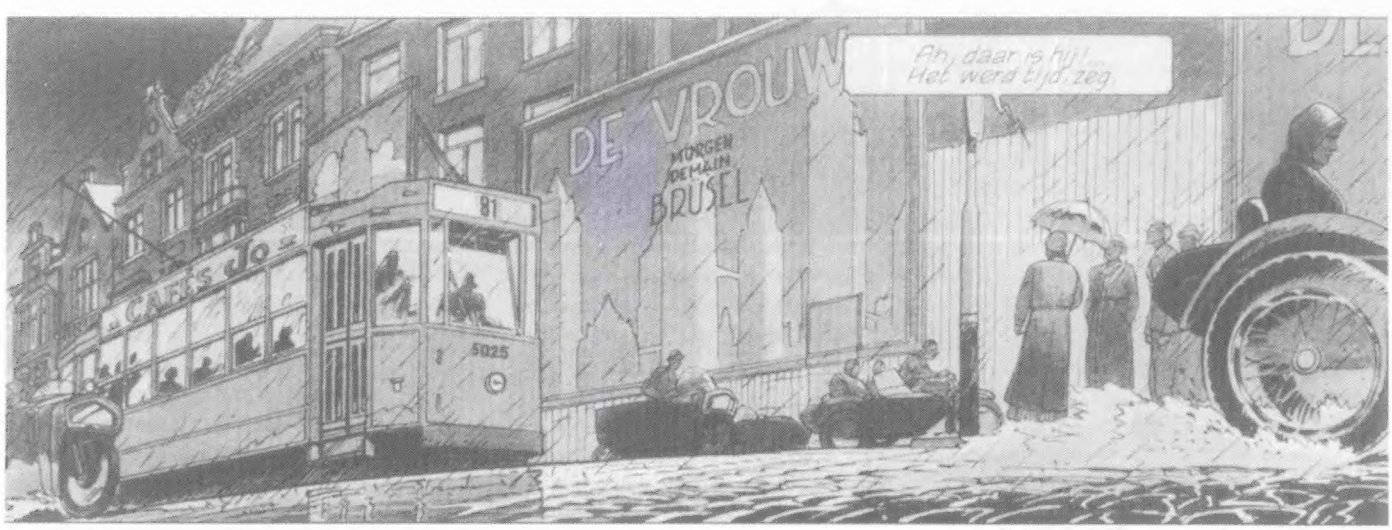

moeidheid verwerken door een schema te herhalen.
Benoît en ik zijn voortdurend met de duistere steden bezig. We discussiëren veel met elkaar. Op die manier kunnen we heel lang bezig zijn aan een project voordat het ook daadwerkelijk wordt gerealiseerd.

Is er een einde aan De duistere steden**?**
Peeters: We hebben geen precieze plannen. We amuseren ons nog altijd met het bedenken van de wereld van de duistere steden. Onze ideeën blijven zich uitbreiden.
De duistere steden is geen klassieke stripserie. We beschouwen de serie als een platform van waaruit wij allerlei dingen kunnen ondernemen. De wereld die wij hebben bedacht kan met ieder nieuw project veranderen. Niets staat vast. Met ieder nieuw album krijgt onze wereld meer vorm en worden er meer verbanden gelegd. In *Brüsel* bij voorbeeld komt Robick, de urbatect uit *De koorts van Urbicande* even terug.
Onze verhalen hebben een begin en een einde, maar tussen de verhalen in is er een ruimte die de lezers zelf kunnen invullen. We doen een beroep op de fantasie van de lezer.

Iemand anders zou dus ook een verhaal kunnen maken?
Schuiten: Een heel verhaal niet, maar we gebruiken af en toe ideeën van lezers. Ons werk is interactief. Mensen, die onze albums lezen, reageren op de verhalen en sturen soms bruikbare ideeën op. We corresponderen met een aantal lezers. Alle interessante

Een oude Robick leest *Le mystère d'Urbicande*, uit *Brüsel*.

brieven, die wij krijgen, worden beantwoord.

Een aantal van uw verhalen is voor herdruk gewijzigd. Waarom?
Schuiten: Een verhaal is nooit af. Dat heeft ook te maken met de reacties van onze lezers. Mede daarom heb ik het einde van *De muren van Samaris* veranderd. In andere boeken hebben we alleen kleine dingen veranderd of voor- en nawoorden aan het verhaal toegevoegd.
Wij waken altijd over de kwaliteit van onze uitgaven, alhoewel uitgeverij Casterman niet altijd even blij is als wij weer iets wijzigen. Het is voor ons een manier om de opvattingen van onze lezers te respecteren en niet van hen te vervreemden.

Hebben die veranderingen ook te maken met het feit dat de wereld van de duistere steden zich steeds verder ontwikkelt**?**
Peeters: Ja, absoluut. Die wereld heeft een eigen definitie en die definitie breidt zich steeds verder uit.
Er mogen geen fouten ontstaan in de geografie, de geschiedenis, de taal, de kunst en de wisselwerking tussen de steden. Het systeem wordt steeds completer en ingewikkelder. Zodoende wordt het dus moeilijker er greep op te blijven houden. We maken gebruik van een landkaart en een gids voor de duistere steden, een soort reisgids. Een lezer maakt voor ons een register van alle personages.
We moeten een goed evenwicht zien te vinden tussen samenhang en vrijheid. We voelen ons bij het maken van de strips niet beperkt door wetten die de samenhang ons oplegt. Het systeem is zodanig dat er een revolutie kan plaatsvinden zonder dat de samenhang wordt aangetast.
Schuiten: We zijn van plan om in een volgend verhaal zo'n revolutie ook werkelijk te laten plaatsvinden. We willen een zodanig verhaal maken dat de lezer de voorgaande delen in een heel ander licht gaat zien. Wel blijven de verschillende verhalen op zichzelf staan.
Elk album moet zodanig zijn dat de lezer plezier kan beleven aan dat ene verhaal op zich. Andere lezers moeten echter plezier kunnen beleven aan het ontdekken van de samenhangen tussen de verschillende delen. Overal in onze boeken zijn daarvoor openin-

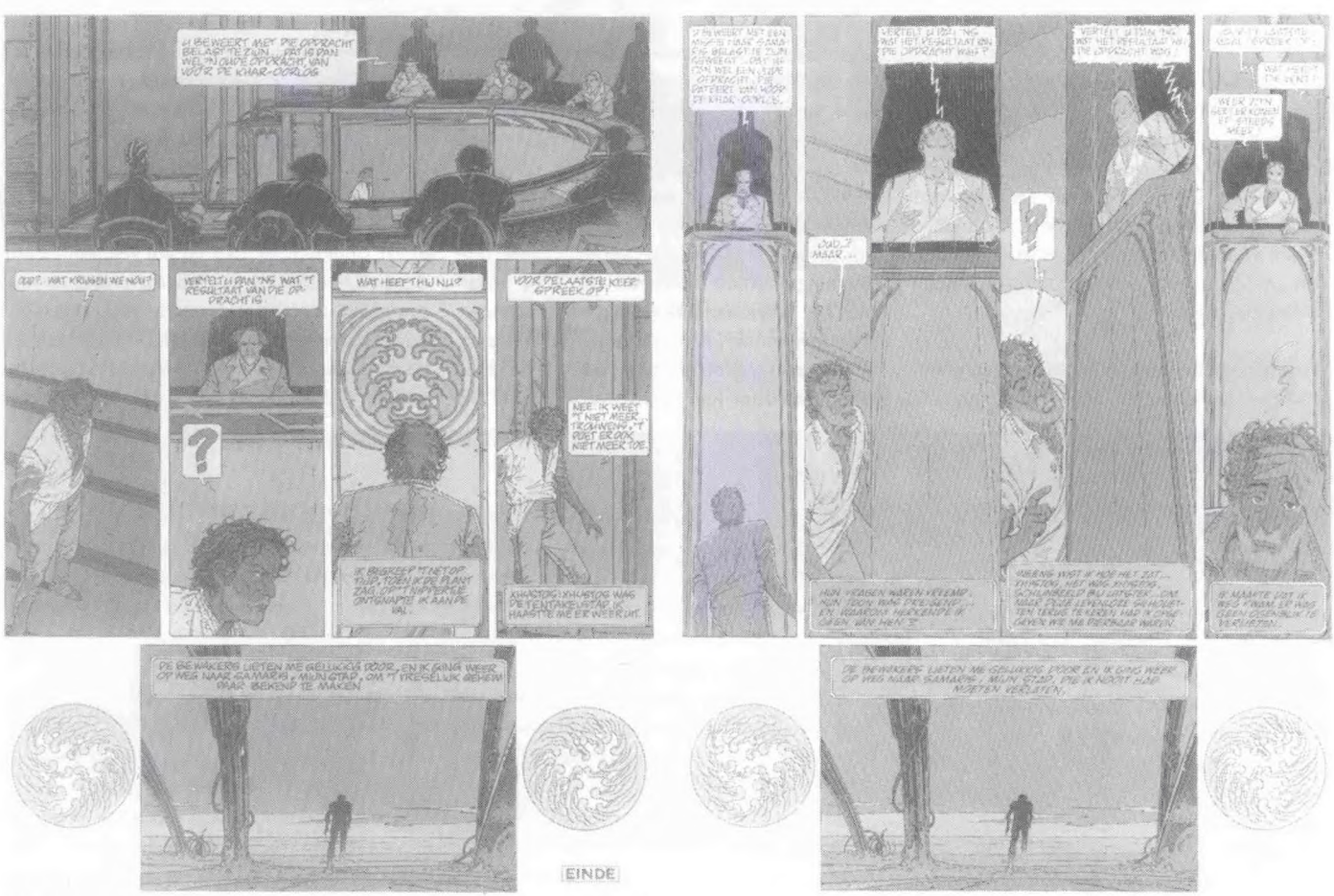

Het oorspronkelijke en het gewijzigde einde van *De muren van Samaris*.

gen te vinden. Mysteries moeten altijd blijven.

In de eerste boeken uit de serie leek het wel of jullie meer geïnteresseerd zijn in gebouwen **dan in mensen?**
Peeters: Vooral met *De toren* en *Brüsel* zijn wij van perspectief veranderd. Elk album is anders en voor elk album gebruiken wij een andere manier van vertellen. Met name in *Brüsel* heb ik geprobeerd meer aandacht te schenken aan de bijpersonages.
Schuiten: Ons idee is de lezer elke keer te verbazen. De lezer heeft naar aanleiding van een album een verwachtingspatroon en dat wil hij terugvinden in een nieuw deel. *Urbicande* was in zwart/wit en dat ontgoochelde de lezer. Bij *De toren* was de lezer weer teleurgesteld omdat de art deco uit de voorgaande delen was verdwenen.
De lezer wil weten wat er gaat gebeuren als een verhaal is afgelopen. Wat gebeurt er met het kubusstelsel uit *De koorts van Urbicande*? Betrokkenheid van de lezer, ontroering, ontstaat ook doordat hij het vervolg van een verhaal moet raden. Dat merken wij aan de reacties en we hebben een manier om naar die reacties te luisteren en er datgene uit te halen wat ons verder helpt.

Sinds enige tijd verschijnt in (A Suivre) **regelmatig een als krant opgemaakte bijlage genaamd** L'echo des cités **(zojuist is bij Casterman de Nederlandse uitgave** De echo der steden **verschenen. Zie ook deel 2 van dit artikel. Red.). Wat houdt die bijlage in?**
Schuiten: *L'echo des cités* is een fictieve krant uit de wereld van de duistere steden. We zijn eraan begonnen om binnen een andere context dan het stripverhaal te kunnen werken. We hebben het ontwikkeld voor een bestaand tijdschrift over architectuur: Urbanismes et architecture. In ieder nummer staan twee pagina's met illustraties en een korte tekst. De afleveringen worden naderhand als krantebijlagen in (A Suivre) herdrukt.
L'echo des cités is een soort feuilleton geworden dat we zonder vooropgezet plan op het laatste moment maken. Voor ons is dit een aparte ervaring. De manier van werken, de structuur, is volledig tegengesteld aan die van *Brüsel*, waaraan jaren van voorbereiding is voorafgegaan. *L'echo des cités* is voor ons ook een manier om de samenhang te ontdekken tussen tekst en illustraties.

Jullie verhalen zijn steeds langer **geworden. Is daar een reden voor?**
Peeters: Ja, op die manier kunnen we de karakters meer ontwikkelen. Het interesseert ons niet meer om een verhaal te maken van 46 pagina's, zoals *De muren van Samaris*. Dat is te schematisch, te klassiek. Wij vermijden anekdotes; we willen in een stripverhaal evenveel kunnen zeggen als in een roman of een film.

Bits & Pieces

Frankfurt

Eindelijk was het zover. In 1993 was literair Nederland Schwerpunkt op de Buchmesse. Aangevuld met een hier en ook daar verdwaalde Vlaamse literator. En, oh wonder, men wilde zelfs de Nederlandstalige strip in het zonnetje zetten. In de Paulskirche. Lyrisch meldde de Buchmesse Stichting telefonisch: 'Het is een fantastische ruimte met veel gekke hoekjes en daardoor ook veel mogelijkheden. Qua opzet en indeling laten we jullie geheel vrij, behalve het feit dat een klein gedeelte van de ruimte gevuld zal moeten worden met materiaal van Marten Toonder.'
'Toonder?' mummelde ik verwonderd.
'Ja, Toonder. Hij is namelijk vertaald in het Duits, dus dat is daar erg belangrijk.'
'Ja, dat raad je de koekoek. Ze lezen er niks anders dan hun eigen moers taal. En ze willen nu eindelijk wel eens weten waarom die ler vijftig jaar geleden geen lid wilde zijn van de Kulturkammer. Want van oud-leden was zeker al eerder een vertaling verschenen. Ordnung muss sein tenslotte.'
'Nou, meneer Bits, we gooien er wel 50.000 ballen tegenaan. Het wordt echt een flitsende stripkerk, daar in Frankfurt. Strips in het Duits, da's toch uniek?'
Telefoon maar opgehangen. Het enige wat uniek bleek te zijn, was de beoogde tentoonstellingsruimte. De garderobe van de kerk. Heus. Ziet u het voor u? Zo'n rondleiding. 'Dames en heren, links achter kapstok zwei hängt der Boml. Het ist ein ganz dummer Bär mit ein Puss da unten. Und so weiter, usw.' Die garderobe is dus afgeblazen. En Toonder is verhuisd naar het echte Schwerpunkt-paviljoen op de Buchmesse zelf.
Maar nu even echt serieus. Dat Bommel is vertaald in het Germaans is toch helemaal niet uniek. Arboris geeft al jaren Nederlandse stripboeken in het Duits uit. Zo is ook al het werk van Matena in Duitsland uitgegeven bij Carlsen en Bastei. En zijn vele andere vaderlandse stripmakers vertaald. In meer talen dan Bommel ooit durft dromen. In Singapore struikelde ik zelfs over een Maleise Matena. Die Bommel had wat mij betreft daar dus prima gehangen. In dat kleedlokaal. Een vrolijk ruiten jasje tussen alle andere jassen. Niets mis mee.
Nee, die Buchmesse Stichting is behoorlijk matteklap. Het is natuurlijk weer dat afgezaagde semi-literaire aspect van die Hollandse-School-strips die Bommel tot Schwerpunkt maken. Wanneer dringt het nu eens tot de botte hersens van onze culturele bobo-bovenlaag door dat stripmaken een geheel eigen, fascinerend vak is. Met z'n eigen kanjers. En z'n eigen pulp. Als je dan iets wil doen op zo'n Buchmesse doe het dan goed. Laat dan zien wat Nederland en Vlaanderen aan grootheden voortbrengen op stripgebied. Dan is zo'n Schwerpunkt-paviljoen veel te klein. En hangt Bommel slechts in het hoekje 'Overzicht historische meesterwerken'. Mulisch en Nooteboom hebben toch ook niet Bordewijk of Anton Pieck staan promoten. Of de vertaalde Max Havelaar uit 1865.
Nee, Buchmesse Stichting, als je er niks van snapt, doe dan maar liever niets. Eens te meer wordt weer eens bewezen dat literaire cultuurezels strips als een randverschijnsel van het boek beschouwen.
En overigens. Stel dat de strip echt centraal had gestaan. Dan had ik dat schouwspel wel eens willen zien. Dick Matena en Martin Lodewijk die in rokkostuum en black tie de openingsspeech verzorgen. A la Mulisch. De één met een stuk in zijn kraag. De ander met zo'n Amerikaanse country-jungle-gitaar op z'n rug. Dat TV-plaatje van de Buchmesse zou dagenlang CNN-news hebben geteisterd. Met de openingszinsnede: 'Lieber Damen und Herren, hik, bekommen Sie allen die Koleren, mit Ihren Literären.' Vervolgens zette de jungle-gitaar in en zongen Windig & de Jong een Dolly Parton-song. Wat een pan had dat geworden. Slaande ruzies. Matpartijen met de organisatie. En de Vlamingen onder leiding van Paul Geerts en Hec Leemans zouden dan de diplomatieke borrels en cocktails leiden om de zaak te sussen. Oh, oh, wat had dat een strip-Schwerpunkt geweest. Om nog jaren world-wide over na te kaarten.
Breda, Angoulème, Turnhout, Brussel, Genève en al die andere festivals: verenigt u! In Parijs. Of Moskou. Desnoods op het terrein van het failliete Euro-Disney. Maar maak een eigen Europese Stripmesse zonder weerga. Laat Mulisch en andere streekromans ter plekke afpakken door de garderobejuf. En laat Frankfurt in zijn eigen Schwerpunkt zakken.

Ben Bits

Licht op de d

V E R B I N D I N G E N

De serie over de duistere steden bestaat na het verschijnen van *De echo der steden* **uit zeven boeken. Drie hiervan zijn geen stripalbums, maar boeken waarin op een andere wijze tekst en beeld met elkaar zijn gecombineerd.** *De weg naar Armilia* **heeft het meest weg van een prentenboek, terwijl** *De archivaris* **is opgezet als een onderzoeksrapport.** *De echo der steden* **is opgezet als een bundeling van enkele exemplaren van** *L'echo des cités*, **een gezaghebbende krant in de wereld van de duistere steden.**

In de loop der jaren verschenen achtereenvolgens bij uitgeverij Casterman:

A. *De muren van Samaris* (1983, 1987, 1991)
B. *De koorts van Urbicande* (1985, 1988)
C. *De archivaris* (1987)
D. *De toren* (1987)
E. *De weg naar Armilia* (1988)
F. *Brüsel* (1992)
G. *De echo der steden* (1993)

Daarnaast is er een kort verhaal dat deel uitmaakt van de reeks: *Het vreemde geval van dr. Abraham* (in Wordt Vervolgd 73 uit 1987).

Schuiten en Peeters geven zelf al in het interview aan dat er tussen de verschillende boeken verbindingen bestaan. Het ligt niet in mijn bedoeling om de *Duistere steden*-reeks uitgebreid te analyseren. Ik wil hieronder slechts iets van die verbindingen aangeven. De geïnteresseerde lezer zal wellicht na lezing van het onderstaande gestimuleerd worden om zelf op zoek te gaan naar verbindingen en betekenissen.

De uitgangspunten

Benoît Peeters zegt in Stripschrift 177/178 uit 1983: Het decor komt bij ons niet op de tweede plaats, maar het verhaal ontstaat vanuit het decor. In de meeste strips is de held de motor van het verhaal, de held die in elk album terugkeert. In de duistere steden is het steeds een stad die het verhaal zijn eenheid geeft. Voor elk verhaal een andere stad, een stad die niet lijkt op een werkelijk bestaande, maar een stad die we helemaal verzonnen hebben, een stad die ook deel uitmaakt van een paralleluniversum, dat we bij stukjes en beetjes in de loop van de reeks zullen uittekenen.

Tweede citaat uit dit interview: Wij maken geen science fiction. De werelden die wij creëren zitten vol elementen uit onze wereld. Eigenlijk proberen we een wereld te laten zien zoals die zich uit ons verleden had kunnen ontwikkelen, als de techniek en de architectuur op een gegeven moment een andere kant op zouden zijn gegaan.

Derde citaat: We zoeken dus een bepaald tijdperk op, we gebruiken de stijl van dat tijdperk opnieuw en we kijken naar de futuristische projecten die in die tijd gemaakt zijn.

A. De muren van Samaris

De uitgavegeschiedenis

Oorspronkelijk verschijnt *De muren van Samaris* in de serie *Een strip, een auteur*, de inmiddels opgeheven reeks waarin uitgeverij Casterman haar auteurs lanceerde in

uistere steden

tamelijk conventioneel uitgevoerde stripalbums (zachte kaft, kleur, 46 pagina's). Een gewijzigde herdruk komt in 1987 uit in de toen opgerichte reeks *Wordt Vervolgd Select*. *De muren van Samaris* wordt nogmaals herdrukt in 1991.

Korte inhoud

De muren van Samaris speelt zich af in twee steden: Samaris en Xhystos. Voor de architectuur van deze steden baseerden Schuiten

door

HANS POLS

en Peeters zich op art nouveau, waarbij ze Samaris een wat vriendelijker aanzien gaven door de nadruk te leggen op ronde vormen.

Over Samaris doen geruchten de ronde. Franz, een inwoner van het nabijgelegen Xhystos, wordt door het bestuur van die stad erop uitgestuurd om te onderzoeken wat er van deze geruchten waar is en wat er is gebeurd met de mensen die voor Franz naar Samaris zijn gestuurd en nooit meer zijn teruggekomen.

Eenmaal aangekomen in Samaris doet Franz een schokkende ontdekking: de stad, inclusief haar bewoners, is een enorme, ruimtelijke trompe l'oeil. Samaris is een stad zoals die in Hollywood gebouwd zou worden: achter de fraaie gevels bevindt zich niets.

De muren van Samaris is in meerdere opzichten een klassiek stripverhaal, dat gemaakt is binnen de traditionele beperkingen: een lengte van niet meer dan 48 pagina's, afgedrukt in kleur en met een zachte kaft. In één opzicht wijkt het verhaal af van gewone stripseries: er is geen echt hoofdpersonage. Franz is zelf niet meer dan een element van het decor, en dat decor, de stad, is de werkelijke hoofdrolspeler.

Van karakterontwikkeling is in deze strip geen sprake. Franz is net zo kleurloos als de meeste stripfiguren, net zo tweedimensionaal als Samaris.

Verschillen

Zoals François Schuiten al in het interview aangeeft heeft hij van *De muren van Samaris* het einde veranderd bij de herdruk uit 1987. Als we naar de wijzigingen kijken zijn de pagina's 41 t/m 46 van belang. De eerste versie telde 44 pagina's. De versie die momenteel verkrijgbaar is telt 46 platen. Deze druk is bovendien aangevuld met een nawoord van Benoît Peeters.

Aan het slot van *De muren van Samaris* arriveert Franz weer in Xhystos. De tijd blijkt in Xhystos een ander verloop te hebben gehad dan in Samaris en niemand herinnert zich hem meer. De eerste plaat die Schuiten heeft gewijzigd is plaat 42. In de eerste versie loopt Franz rechtstreeks door naar het gebouw van de stadsraad en wordt hem de doorgang geweigerd door wachters. Hij blijft bij het gebouw zitten. In versie 2 wordt Franz eveneens tegengehouden door de wachters, maar de laatste strook van de pagina is veranderd. Franz gaat op weg naar de club waar hij vroeger kwam met zijn vrienden. De club blijkt niet meer te bestaan. Dan volgt een ingelaste plaat (42b) waarop Franz een ontmoeting heeft met een jonge Eugen Robick bij het huis waar voordien zijn vriendin Anna woonde.

Plaat 42c is gedeeltelijk hertekend. De eerste twee stroken, waarin Franz droomt van Carla en het zonnedauwsymbool, dat hij in Samaris heeft gezien, zijn nieuw. De derde strook is samengesteld uit drie beelden van de oorspronkelijke plaat 42. Pagina 43 is ongewijzigd gehandhaafd.

Voor de laatste pagina werden de bovenste twee stroken hertekend en opnieuw ingelast als één strook, opgebouwd uit vier verticale beelden. Hierdoor kreeg Schuiten de gelegenheid om Franz het gruwelijke mysterie waarmee dit verhaal afsluit op een andere manier te laten ontdekken. Het slotbeeld is in beide versies gelijk, maar let eens op de afsluitende tekst!

In onderstaand overzicht en in de, bij iedere volgende bespreking behorende, overzichten zijn de belangrijkste personages en de genoemde steden uit het betreffende boek opgenomen. De vetgedrukte namen komen terug in andere delen uit de reeks.

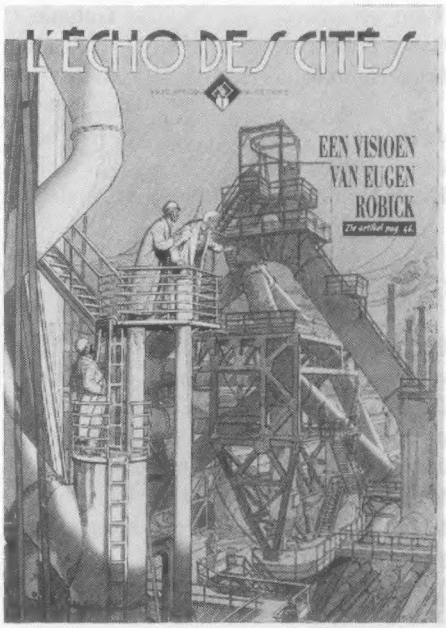

***Boven*, Het meest recente exemplaar van *L'echo des cités*.**

***Links*, Plaat 42b. Toegevoegd aan de herdruk van *De muren van Samaris*. Franz belt aan bij een jonge Eugen Robick**

Overzicht A: De muren van Samaris

PERSONAGES	STEDEN
Franz, de afgezant van Xhystos	**Xhystos**
Anna, zijn vriendin	**Samaris**
Ryad, een piloot	**Trahmer**
Carla, inwoonster van Samaris	**Urbicande**
Franz' anonieme vrienden	en de kleine steden:
de gerant	- Dhufar
de gouverneur	- Sindafu
Eugen Robick (1)	- Sindaciu
	- Eurmos
	- Cherman

(1) alleen in de tweede versie

Een kaartje van de duistere steden is te vinden op de achterkant van de herdruk van *De muren van Samaris*. Een tekst die zich oorspronkelijk op het kaartje bevond (vgl. de eerste druk uit 1983) is weggelakt: 'Rond Samaris liggen acht grote steden. Van de eerste Urbicande is het beter niets te zeggen.'

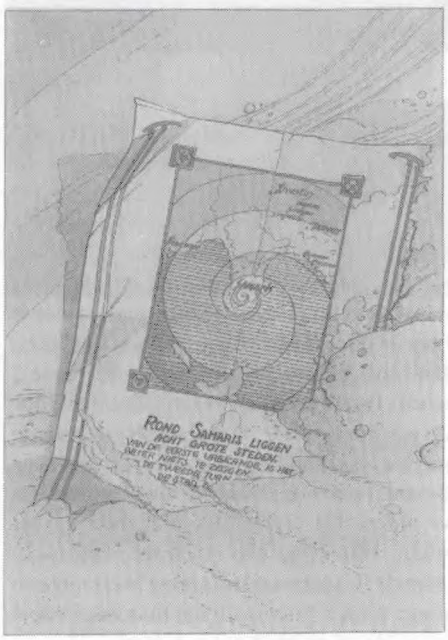

Kaartje uit *De muren van Samaris*.

B. De koorts van Urbicande

Korte inhoud

In *De koorts van Urbicande* wordt Eugen Robick geïntroduceerd, de urbatect (stadsarchitect) van Urbicande. Een kleine kubus, die hij van vrienden heeft gekregen, zal het leven in Urbicande in vergaande mate beïnvloeden. De zijden van de kubus groeien en er ontstaat een buizenstelsel dat zich door heel de stad vertakt. Normaal is de stad door een rivier in twee delen gesplitst. Ook politiek en sociaal is Urbicande een stad met twee gezichten. Doordat het buizenstelsel echter steeds verder uitgroeit ontstaan verbindingen tussen de beide oevers en komen de totaal verschillende bewoners van beide oevers met elkaar in contact. Ongewild raakt Robick (die zich veel meer zorgen maakt over de esthetische dan over de politieke effecten van het buizenstelsel) betrokken bij de politiek van het stadsbestuur van Urbicande.

Eugen Robick wordt geïntroduceerd.

De muren van Samaris kan worden beschouwd als een cirkelvertelling. *De koorts van Urbicande* is eerder een lineaire vertelling. Deze keuze voor een andere vertelvorm zien we ook terug in de vormgeving. Waar in *De muren van Samaris* nog is gekozen voor ronde vormen, gebaseerd op art deco, worden in *De koorts van Urbicande* rechte lijnen en geometrische vormen gebruikt. De architectuur van Urbicande verwijst naar Jugendstil en monumentalistische architectuur. In bepaalde opzichten doen de gebouwen zelfs denken aan de fascistische bouwwerken van Albert Speer.
Benoît Peeters zegt over de architectuur in *De koorts van Urbicande* het volgende: De stad bestaat uit reusachtige bouwwerken, vergeleken waarbij het individu niets meer is. Alle lijnen zijn recht, zelfs de kledij van de personages, zelfs hun handschrift. Zelfs de schaduwen vallen in rechte lijnen. De wereld van Urbicande is zwart/wit; het verhaal kan niet in kleur worden verteld, daarvoor zijn de contrasten te sterk.

Overzicht B: De koorts van Urbicande

PERSONAGES	STEDEN
Eugen Robick, de urbatect	**Urbicande**
Thomas Brock, zijn vriend en latere tegenstander	**Samaris**
Sophie, bordeelhoudster en aanhanger van Robick	**Alaxis**
Leden van de raad	**Xhystos**
	Trahmer
	Sodrovni
	Mylos
	Gorona
	Cass....
	Zor

Noot: Alle bovengenoemde plaatsnamen zijn in het boek uitsluitend terug te vinden op de landkaart die de koepel bovenin Robicks woning omspant.

De uitgavegeschiedenis

De eerste druk van *De koorts van Urbicande* verschijnt in 1985 in de serie *Wordt Vervolgd Romans*. Vier jaar later wordt een gewijzigde herdruk uitgebracht in de collectie *Wordt Vervolgd Select*. Voor deze editie wordt het verhaal uitgebreid met een nawoord. Hierin staat een opsomming van de verschillende invalshoeken van waaruit het verhaal van Urbicande te verklaren is. Verder worden in dit nawoord de volgende namen genoemd:
R. de Brok
Robert Louis Maria de la Barque
Jean Loms
Claude-François de Brunoy

Steden die in dit nawoord nog worden genoemd zijn:
Sodrovni
Roth
Chula Vista

Met één van de hierboven genoemde namen spelen de auteurs een woordspelletje: Robert Louis Maria de la Barque. Barque is een Frans woord voor boot, oftewel schuit (= Schuiten).

Literatuur over Urbicande

R. de Brok is de auteur van het boekje *Le mystère d'Urbicande*, waarvan het mij niet bekend is of dit werkelijk is verschenen. Een ander boekje, dat aansluit bij *De koorts van Urbicande*, is *Reisaantekeningen van Eugen Robick* (Casterman 1986).
Het nawoord van *De koorts van Urbicande* wordt gepresenteerd als een rapport van **Isidore Louis**, de archivaris!

C. De archivaris

Korte inhoud

Isidore Louis krijgt opdracht een rapport te schrijven over de duistere steden, een verzinsel – zo wordt hem door zijn opdrachtgevers verteld – dat leidt tot sektevorming onder de bevolking. Naarmate zijn onderzoek vordert twijfelt Louis steeds meer aan de uitspraak dat de duistere steden inderdaad een verzinsel zijn.
De archivaris is geen stripverhaal, maar een

Kaart in het huis van Robick in *De koorts van Urbicande*.

***Links*, Dr. Abraham. *Rechts*, Giovanni en zijn vrienden. *Onder*, Het Cauchiehuis. (Alle drie de afbeeldingen afkomstig uit *De archivaris*.)**

rapport dat overvloedig is geïllustreerd met paginagrote afbeeldingen in kleur. Er worden over verschillende steden heel wat dingen verteld die stof kunnen leveren voor een verhaal. De geschiedenis van *Brüsel*, zoals we die aantreffen in het gelijknamige album, wordt door Isidore Louis hier al in het kort beschreven. Hieronder volgt een overzicht van de namen en steden die aan bod komen in *De archivaris*.

Overzicht C: De archivaris

PERSONAGES	STEDEN
Eugen Robick	**Xhystos**
Poelaart	**Brüsel (gebaseerd op Bruxelles = Brussel)**
George Snul	**Calvani**
Freddy de Vrouw	**Alaxis**
De la Barque	**Roth**
R. de Brok	**Mylos**
Giovanni (Battista)	**Zor**
Dr. Abraham	**Trahmer**
Isidore Louis, de archivaris	**Cassion**
Bernard Despierres	**Chula Vista**
Paul Cauchie	**Het groene meer**
	Pahry (Paris = Parijs)
	De Toren
	Gorona

De personages

Van de hierboven genoemde personen speelt er geen één werkelijk een rol in het verhaal. Isidore Louis is de verteller en de overige namen worden genoemd in de tekst. Wat Paul Cauchie betreft: hij is de architect van het Cauchiehuis, een Jugendstilwoning die zich in werkelijkheid in Brussel bevindt (zie Stripschrift 240). Opmerkelijk is dat dit huis zich volgens de tekst niet bevindt in Brüsel, maar in Mylos (zie pagina 29). Andere gebouwen, die in werkelijkheid in Brussel staan, worden wel weergegeven in de illustraties bij het stuk over Brüsel, zoals het Paleis der drie machten.

Dr. Abraham komt niet voor in één van de boeken van Schuiten en Peeters, maar wel in een kort verhaal dat in Wordt Vervolgd 73 is gepubliceerd. Dit verhaal, waarin een structuur uit Dr. Abrahams hoofd begint te groeien, speelt zich af in Pahry en sluit aan bij *De koorts van Urbicande*.

Een viertal illustraties uit *De archivaris* is in zwart/wit ook terug te vinden in het hierboven al genoemde boekje *Reisaantekeningen van Eugen Robick*, dat in 1986 in een beperkte oplage verscheen ter gelegenheid van De Stripdagen in Breda.

In dit boekje beschrijft Robick de steden Alaxis, Mylos, Calvani en Brüsel.

D. De toren

Korte inhoud

Giovanni Battista is verantwoordelijk voor het onderhoud van een deel van een reusachtige toren. Hij leidt een zeer eenzaam leven en ziet nooit een mens. Zijn brieven aan de hogere instanties worden nooit beantwoord en zijn materiaal raakt op. Hij krijgt genoeg van zijn situatie en verlaat zijn positie. Dat wordt het begin van een speurtocht door de toren. Giovanni weet eigenlijk niet waar hij naar toe wil. Zijn speur-

tocht doet denken aan een queeste. Maar waar in de meeste queesten gezocht wordt naar een magisch voorwerp (waarbij dit voorwerp de eigen identiteit symboliseert) weet Battista niet goed waarnaar hij zoekt. De lezer ziet dat Giovanni in de eerste plaats op zoek is naar zichzelf, en Giovanni weet dat hij zichzelf nooit zal vinden op zijn eenzame post in de toren. Naarmate zijn afdaling vordert wordt Giovanni in technisch opzicht steeds inventiever. Peeters meldt hierover in een interview uit 1986: In de loop van het verhaal doorloopt hij eigenlijk de grote fases die zich in de geschiedenis van de techniek tot het begin van de 18e eeuw hebben voorgedaan. Iemand die gaat begrijpen hoe de dingen werken en op welke manier hij er controle over verwerven kan, krijgt ook steeds meer inzicht in de wereld waarin hij leeft.

De toren is grotendeels een zwart/wit-strip met een tamelijk barokke sfeer. De zwaar gearceerde pagina's doen soms aan houtsneden denken. Op een aantal plaatsen is kleur gebruikt, aanvankelijk alleen in een aantal schilderijen die de geschiedenis van de toren vertellen. Die schilderijen bieden Giovanni een blik op de wereld buiten de toren. Wanneer hij de toren verlaat en een van de schilderijen binnenstapt verdwijnt al het zwart/wit uit de strippagina's en gaat alles over in kleur. Deze overgang van zwart/wit naar kleur symboliseert de overgang in Giovanni's leven naar een nieuwe fase. Peeters: Je zou *De toren* kunnen lezen als een inwijdingsverhaal. Giovanni wordt ingewijd in de geheimen van zijn wereld, hij verwerft nieuwe kennis, nieuw inzicht.

In *De archivaris* wordt Giovanni Battista afgebeeld temidden van de kunstenaars die inspiratie leveren voor de schilderijen: Corot, Courbet, Manet, Delacroix en Doré. In een interview in Snoecks 90 noemt Schuiten *De toren* een hommage aan Franz Kafka: zijn Josef K. heeft dezelfde bekrompenheid, dezelfde onvolledige kijk op de maatschappij als Battista. Zelf bespeur ik in de *Duistere steden*-serie, zonder duidelijke verwijzingen te kunnen geven, behalve de invloed van Kafka ook die van de schrijvers Borges en Poe. Wat meer voor de hand liggend is de invloed van Jules Verne.

Overzicht D: De toren

PERSONAGES	STEDEN
Giovanni Battista	**De Toren**
Elias Aureolus	**Urbicande**
Palingenius	**(= Urbis?)**
Milena	**Xhystos**
	Samaris
	Alaxis
	Pisa

De architectuur, die in het werk van Schuiten en Peeters zo'n prominente rol speelt, is voor *De toren* gebaseerd op de middeleeuwse architectuur. De toren van Schuiten en Peeters verwijst naar de toren van Babel zoals die in de tijd van Bruegel werd afgebeeld, namelijk als een onafgebouwde grote, ronde toren.

Boven, Bayreuth en onder, landkaart uit *De weg naar Armilia*.

E. De weg naar Armilia

Korte inhoud

Aan boord van en zeppelinachtig luchtschip reist Ferdinand vanuit Mylos over verschillende plaatsen naar Armilia, een koude plaats in het uiterste noorden van de planeet. Het leven in Armilia is lamgelegd door de extreme kou en Ferdinand beschikt over een formule om de zaak weer op gang te brengen.

De weg naar Armilia heeft iets van de sfeer van een kinderboek. Er staan slechts enkele strippagina's in. Verder hebben we (zoals ook in *De archivaris*) te maken met een combinatie van tekst en paginagrote illustraties.

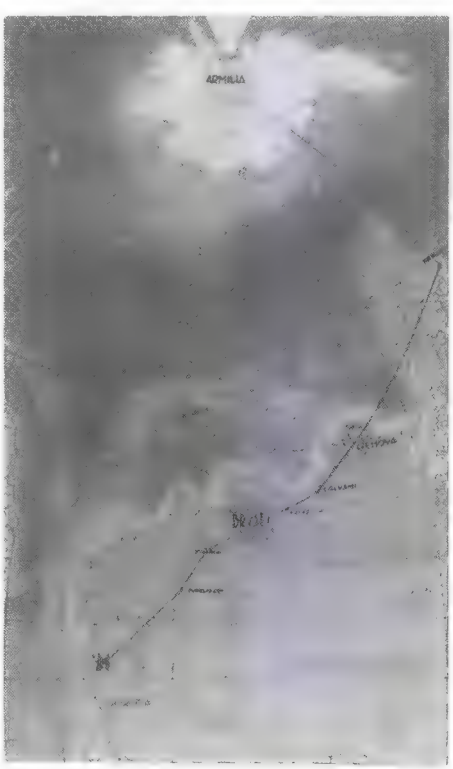

Net als in *De archivaris* leggen de auteurs in *De weg naar Armilia* verbanden tussen hun fantasiewereld en de wereld zoals wij die kennen. We ontdekken in De weg naar Armilia onder meer het interieur van het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal en de plaatsen Kobenhavn (Kopenhagen) en Bayreuth (de Wagnerstad van de Festspiele).

De personages

Ferdinand, het jongetje met de formule
Hella, een verstekelinge
De bemanningsleden: Bryan, Bilibine, Moltsjanov, Larsson
Een aantal wijze mannen: Louis Forest, Gustave Poirier, Eduard Lebey, Gildas Tregomain, **Regis de Brok, Wappendorf.**

De vliegroute voert over de volgende steden:
Mylos, het vertrekpunt
Sodrovni
Poirentray
Muhka
Brüsel
Bayreuth
Calvani
Kobenhavn
Armilia, het eindpunt van de reis

Op pagina 10 van dit boek is een landkaart te vinden waarop ook de plaatsen **Pahry** en **Gorona** zijn aangegeven.

F. Brüsel

Brüsel is het meest complexe verhaal in de *Duistere steden*-reeks tot nu toe. De stad speelt nog altijd een belangrijke rol, maar daarnaast snijden Schuiten en Peeters een aantal andere thema's aan zoals technologische vooruitgang, de greep die het individu heeft/niet heeft op zijn omgeving en de grenzen van de medische wetenschap. Het aantal mensen, dat in *Brüsel* een rol van betekenis speelt, is veel groter dan in al de voorgaande verhalen en voor het eerst is er ruimte voor wat humor (Tina's baantje als

wisselwachter).
Onze hoofdpersoon Constant Abeels is toeschouwer in dit verhaal. Zonder greep te hebben op de loop van de gebeurtenissen ziet hij hoe de ambitieuze aannemer Freddy de Vrouw zijn bouwplannen uitvoert en hoe Tina en haar medestanders zich verzetten tegen de sloop van oude gebouwen. Ook constateert Abeels als patiënt in het gloednieuwe ziekenhuis van professor Ernest Dersenval dat hier merkwaardige experimenten plaatsvinden.
In *Brüsel* hebben Schuiten en Peeters opnieuw (net als in *De koorts van Urbicande*) de relatie onderzocht tussen mens en gebouw. Macht en architectuur gaan wederom een verbond aan ten koste van de stadsbewoners. Dit gegeven hebben Schuiten en Peeters met veel aandacht voor neventhema's en de ontwikkeling van personages uitgewerkt. Schuiten tekent bovendien mooier dan ooit. Dat maakt *Brüsel* tot het beste en meest interessante deel in de serie *De duistere steden* tot nu toe.

Overzicht F: Brüsel

PERSONAGES	STEDEN
Professor Ernest Dersenval	**Brüsel**
Mijnheer Constant Abeels, bloemist	**Pahry**
Mevrouw Marie-Jeanne Vanderstichelen,	**Mylos**
huurster van Abeels	**Urbicande**
Tina Torino,	**Alaxis**
minnares van Abeels	**Xhystos**
Schepen de Wolf	**Cernovada**
Sleeckx	**Calvani**
Speeckaert	
Freddy de Vrouw	
Snul	
Axel Wappendorf	
Dr. Vincent	
Eugen Robick	

Noot: De heer **Poelaert** wordt alleen genoemd in de tekst.

Het Paleis van Justitie en de Marollen vereeuwigd in *Brüsel*.

G. De echo der steden

Het nieuwste boek in de serie *De duistere steden* heet *De echo der steden*. Het is een vertaling van *L'echo des cités*, de imaginaire krant uit de duistere steden waarover ook in het interview met Schuiten en Peeters wordt gesproken.
Het boek is opgezet als een bundeling van enkele exemplaren van de zogenaamd legendarische krant, een concept dat doet denken aan wat Yves Chaland deed in Captivant. Samenstelling van de bloemlezing is Michel Ardan, een man die ook meewerkte aan de krant. Een andere, belangrijke nieuwe naam in *De echo der steden* is Stanislas Sainclair.
In *De echo der steden* staan vooral korte berichten. Maar er wordt ook, als een soort feuilleton, een aantal affaires beschreven, zoals het 'bekende bouwschandaal' in *Brüsel*. Verder wordt er nog ingegaan op een paar onbekende zaken, onder meer de vreemde reis van het jongetje Bogdan, het nachtelijk bezoek van Jules Verne, de fantastische ontdekkingsreizen van Michel Ardan en de landing van Harry Rhodes en Cynthia Sirk.
De echo der steden levert volop stof voor nieuwe strips in de serie *De duistere steden* en er worden talloze nieuwe namen genoemd. Daarom heb ik uit *De echo der steden* in de twee schema's bij dit artikel alleen de namen vermeld van de personen die ook in andere uitgaven voorkomen. De nieuwe personen zijn weggelaten.

Aannemer Freddy De Vrouw: 'Het is mijn streven van Brüsel een bruisende wereldstad te maken.'

Verbindingen

In de schema's zijn respectievelijk de personages en de steden uit de hiervoor besproken albums onder elkaar gezet. Wanneer twee of meer titels met elkaar zijn verbonden doordat ze de namen van steden of personages gemeen hebben, is dit aangegeven met lijnen.

Chronologie

Een sleutelrol in de serie is duidelijk weggelegd voor Eugen Robick, die we in vrijwel alle boeken op de een of andere manier tegenkomen. Aan de hand van Robicks

DE PERSONAGES

DE MUREN VAN SAMARIS	DE KOORTS VAN URBICANDE	DE TOREN	DE ARCHIVARIS	DE WEG NAAR ARMILIA
Anna				
Ryad				
Carla				
Franz' vrienden				
De gerant				
De gouverneur				
Franz				
Robick	Robick		Robick	
	Sophie			
	De leden v/d raad			
	Jean Lorns			
	Claude-François de Brunoy			
	Thomas Brock			
	R. de Brok		R. de Brok	R. de Brok
	De La Barque		De La Barque	
	Isidore Lanis		Isidore Lanis	
		Giovanni Battista	Battista	
			Bernard Despierres	
			Paul Cauchie	
			Poelaert	
			Georges Snul	
			Freddy de Vrouw	
			Dr. Abraham	
				Axel Wappendorf
				Ferdinand
				Hella
				Bryan
				Bilibine
				Moltsjouw
				Larsson
				Louis Forest
				Gustave Poirier
				Eduard Lebey
				Gidas Tregomain

Harry Rhodes en Cynthia Sirk, uit *De echo der steden*

DE STEDEN

DE MUREN VAN SAMARIS	DE KOORTS VAN URBICANDE	DE TOREN	DE ARCHIVARIS	DE WEG NAAR ARMILIA
Dhufar				
Sindafu				
Sindaciu				
Eurmos				
Cherman				
Samaris	Samaris	Samaris		
Xhystos	Xhystos	Xhystos	Xhystos	
Urbicande	Urbicande	(Urbis = Urbicande?)		
Trahmer	Trahmer		Trahmer	
	Alaxis	Alaxis	Alaxis	
	Sodrovni			Sodrovni
	Mylos		Mylos	Mylos
	Gorona		Gorona	Gorona
	Roth		Roth	
	Chula Vista		Chula Vista	
	Cass....		Cassion	
	Zor		Zor	
		De Toren	De Toren	
		Pisa		
			Brüsel	Brüsel
			Calvani	Calvani
			Pahry	Pahry
			Het Groene Meer	
				Kobenhavn
				Genova
				Poirentray
				Muhka
				Bayreuth
				Armilia

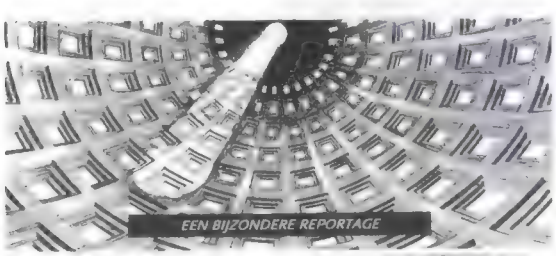

BRÜSEL	DE ECHO DER STEDEN
	Franz Bauer
Robick	Robick
	Thomas Brock
	De La Barque
	Battista (een schip)
Poelaert	Joseph en Theodore Poelaert
Snul	Snul
De Vrouw	De Vrouw
Wappendorf	Wappendorf
	Gidas Tregomain (of Trigomain)
Prof. Ernest Dersenval	Dersenval
Schepen De Wolf	De Wolf
Speeckaart	Speeckaart
Dr. Vincent	Polydore Vincent

BRÜSEL	DE ECHO DER STEDEN
	Samaris
Xhystos	Xhystos
Urbicande	Urbicande
	Trahmer
Alaxis	Alaxis
	Sodrovni
Mylos	Mylos
	Cassion
	Zor
	De Toren
Brüsel	Brüsel
Calvani	Calvani
Pahry	Pahry
	Het Groene Meer
	Kobenhavn
	Genova
	Poirentray
	Muhka
Cernovada	Cernovada

fysieke verschijning is het bovendien mogelijk om enige chronologie aan te brengen in de serie. De gebeurtenissen in Urbicande vonden plaats voor de gebeurtenissen in Brüsel (een bejaarde Robick op pagina 103) en na Samaris (een jonge Robick op plaat 42b, tweede versie). In *De toren* komt Robick niet voor, de architectuur van de toren is veel ouder dan die in de andere drie boeken. Dit zijn aanwijzingen dat we *De toren* moeten situeren in een tijd ver voor de andere drie verhalen.

Geografie

De belangrijke rol die *De archivaris* en *De weg naar Armilia* spelen bij het in kaart brengen van de duistere steden is overduidelijk. Deze twee uitgaven vormen ook een soort breekpunt in de beschrijving van de duistere steden. Als we de wereld van de duistere steden verdelen in een noordelijk en zuidelijk continent, dan bevinden Urbicande, Samaris, Xhystos en Trahmer zich op het zuidelijke continent, terwijl Brüsel noordelijk ligt, evenals Pahry, Kobenhavn en uiteraard Armilia.
In *De archivaris* beschrijft Isidore Louis zowel een aantal noordelijk als zuidelijk gelegen steden. De reis die met de zeppelin wordt gemaakt in *De weg naar Armilia* heeft als vertrekpunt de stad Mylos, die we nog niet exact kunnen duiden, maar die heel goed de grens zou kunnen vormen tussen noord en zuid. In *De weg naar Armilia* wordt een reis beschreven over het noordelijk continent.

Een parallelle wereld

Vanaf *De archivaris*, waarin bij voorbeeld Brüsel voor het eerst wordt genoemd, is er een duidelijke relatie tussen de wereld van de duistere steden en onze dagelijkse wereld. De namen van steden die we tegenkomen zijn duidelijke verwijzingen naar onze wereld: Pahry, Brüsel, Bayreuth, Kobenhavn. Die relatie wordt ook gelegd door de uitgave van een aantal 'authentieke' boeken zoals *Le mystère d'Urbicande* van R. de Brok, de reisaantekeningen van Robick, een uitvindingenboekje van Axel Wappendorf en de krant L'echo des cités.
Konden we bij de eerste drie boeken nog spreken van een fantasiewereld gebaseerd op onze architectuur (het oorspronkelijke uitgangspunt van de auteurs, zoals blijkt uit het interview in Stripschrift 177/178), in de loop der jaren is zich steeds duidelijker een parallelle wereld af gaan tekenen. Maar misschien zetten de auteurs ons met *Brüsel* op het verkeerde been en keren we in hun volgende verhaal terug naar de industriestad Mylos, de glazen stad Galvani of het barokke Alaxis. De wereld van de duistere steden is nog lang niet volledig in kaart gebracht en Schuiten en Peeters zullen ons ongetwijfeld nog vaak uitnodigen om met hen het spel te spelen dat het creëren van een fantasiewereld is.

Over kruisbestuiving, mens

EEN GESPREK MET WARNAUTS EN RAIVES

De samenwerking van Warnauts **en** Raives **breekt met het vertrouwde patroon van de scenarist aan zijn schrijfmachine en de tekenaar aan zijn tekentafel. Hun werk komt eerder voort uit de kruisbestuiving, de dialoog, uit wederzijdse beïnvloeding. Komt Warnauts gewoonlijk met het idee voor een scenario, Raives (pseudoniem van** Guy Servais**) maakt een begin met de indeling van de scènes, de eerste interpretatie. Hij is het ook, die de tekeningen inkleurt. Verder is de uitwerking een 'quatre-mains'. De één begint te tekenen en de ander gaat ermee door, als ze al niet tegelijkertijd met hetzelfde bezig zijn.**

Hun verhalen verschijnen bij twee uitgevers. *Lou Cale*, een serie van inmiddels vijf delen die gepubliceerd wordt door de Humanoïdes Associés, is geïnspireerd op de avonturen van een New Yorkse persfotograaf gespecialiseerd in moordreportages en duistere zaakjes. Casterman brengt op zijn beurt de wat langere verhalen uit: *Onschuldig* over de Duitse nederlaag, *Congo 40* over de koloniale periode en de onafhankelijkheidsstrijd van de Congo; en *Intermezzo*, verschenen in het blad (A Suivre), dat het thema aansnijdt van de Italiaanse immigranten in de Luikse regio, verplaatst naar de dag van vandaag. Recentelijk verscheen dit verhaal in albumvorm. Ook is bij Casterman *In het teken van de Evenaar* uitgekomen, een album met zwoele, erotische verhalen.

Hoe is jullie verbazingwekkende team bij elkaar gekomen?

Eric Warnauts: Begin 1985, toen ik net in dienst zat, hoorde ik dat **Raives**, een mij bekende tekenaar die helemaal verslaafd was aan een vrije figuratieve stijl en het illustreren, zei uitgedaagd te zijn door de strip. Aangezien hij een scenarist zocht, ben ik voor hem scenario's gaan schrijven en zodoende hebben wij twee albums gemaakt. Maar al snel zagen we in dat wij elkaar dicht genoeg waren genaderd om de poging te wagen met z'n tweeën te werken. Dat heeft heel goed geklikt. In grote lijnen denken wij dezelfde dingen en wij ondervonden ten opzichte van elkaar niet al te grote problemen, omdat we elkaar respecteren en voldoende openheid van geest houden om geen egoconflicten te veroorzaken!

Wij proberen ons veeleer te richten op wat de ander inbrengt, dan op wat hij niet doet. Het resultaat is trouwens vaak beter dan wat we in het begin voor ogen hadden. Wij willen vermijden dat we opgesloten raken in verstarde houdingen.

Draagt deze manier van werken bij aan de efficiëntie **van jullie werk?**

Raives: Ten eerste wordt er twee keer

en dingen die voorbij gaan

nagedacht, dus efficiënter. Sneller ja en nee. We hebben bijna een jaar nodig om een album voor Casterman te maken, wat overeenkomt met het tempo van veel auteurs. Het voordeel van met z'n tweeën zijn is echter dat wij in totaal ongeveer honderd bladzijden per jaar produceren. Wij spelen het klaar om een album voor Casterman en een aflevering van *Lou Cale* te maken.
Op het moment hebben we een ideaal ritme gevonden. Het probleem met de Caster-

door
EDDY DEVOLDER

man-albums is dat ze soms lastig te doen zijn; niet alleen vanwege het thema, maar ook omdat die verhalen veel documentatie vereisen. Aangezien de stijl heel realistisch is, vergt het veel tijd. De afleveringen van *Lou Cale* worden vrijer aangepakt. Daarom kunnen wij elk jaar die hoeveelheid werk leveren.

Jullie interesseren je altijd voor gebeurtenissen die zich vóór jullie geboorte hebben afgespeeld. Althans, het gaat minder om een belangstelling voor het veranderlijke op zich, dan om het historische of exotische aspect daarvan.
Warnauts: Wij proberen steeds een vertrekpunt te vinden, een soort legitimatie in ons bestaan. Geen van ons beiden is in Zaïre geweest. Maar als Belgen leek het ons een belangrijk onderwerp – gezien het feit dat veel van ons kolonialen in de familie hebben gehad; dat was het geval bij de familie Warnauts. In onze verhalen zit vaak 'een stuk van horen zeggen'. Aan het begin van *Onschuldig*, dat zich afspeelt in Duitsland, ligt mijn eigen verleden ten grondslag. Een groot deel van mijn kinder- en pubertijd voltrok zich daar. Mijn vader, een Belgisch militair, was er gelegerd. De landschappen uit het eerste deel van het verhaal kende ik heel goed. Het

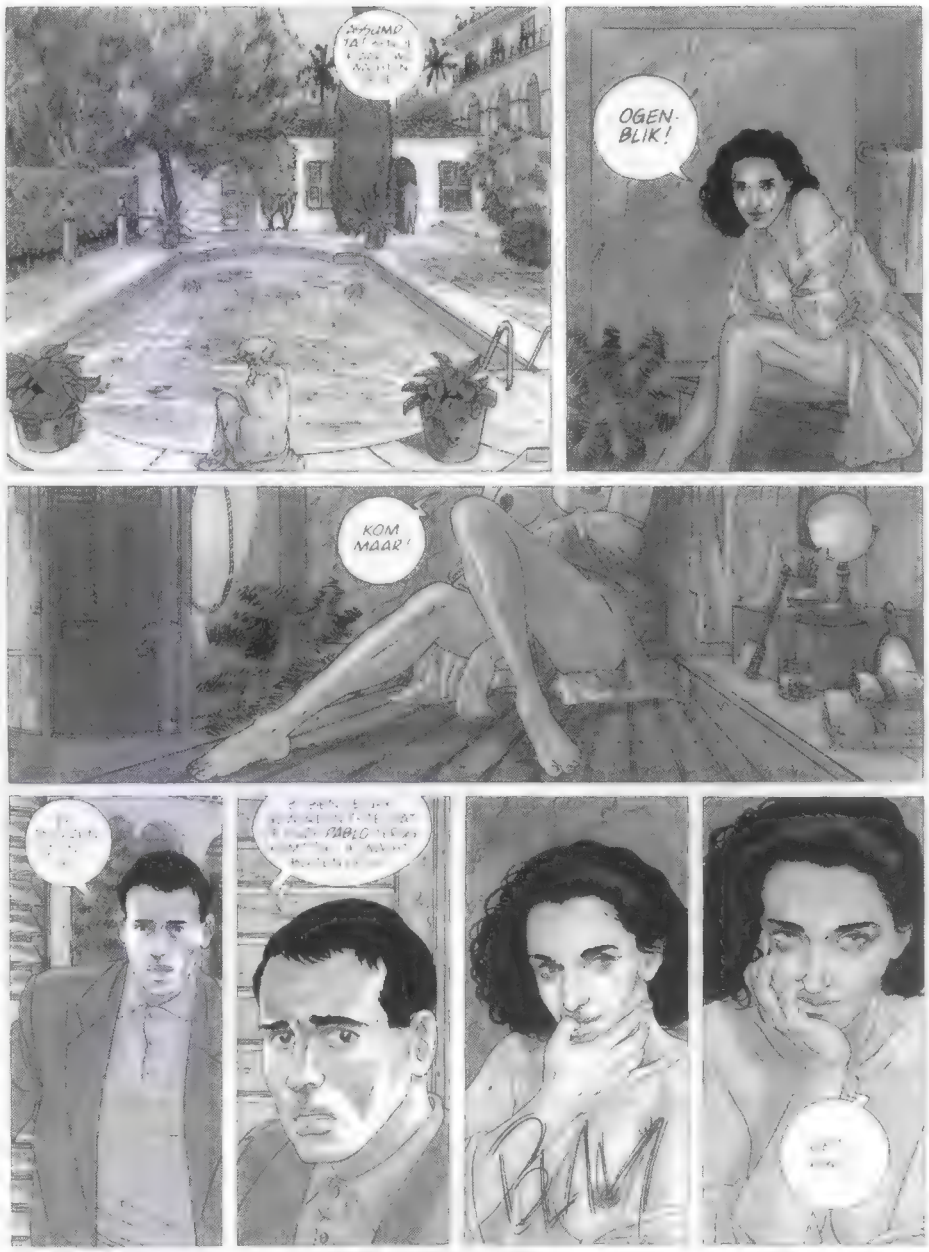

***Links*, uit *Intermezzo*. *Boven*, uit *In het teken van de evenaar*.**

is in Vogelsang, het water uit het begin van het boek, dat ik leerde zwemmen. Dat zijn de grondslagen waaraan we behoefte hebben om een verhaal te beginnen. Als wij de Congo van de jaren zestig hebben gekozen, dan is dat mede omdat het gaat over een Zaïre dat niet meer bestaat. Zodoende is ons werk sterk verbonden met de herinnering. Dat is één van de kenmerken. Een andere karakteristiek, belangrijk volgens ons, is dat wij altijd willen vertellen over individuen en hun relaties, over de onzichtbare lijnen die hen verbinden.

In jullie laatste verhaal, Intermezzo**, behandelen jullie de immigratiekwestie.**
Raives: Het begin speelt in Luik, op een plek die wij denken te kennen. Wij hebben de laatste kolenmijnen nog meegemaakt. Toch hebben wij, in een tijdsbestek van enkele jaren, gemerkt dat ons geheugen ons in de steek laat. De plekken bij voorbeeld, waar het begin van het verhaal zich afspeelt: De mijn van 'La Belle Esperance' ('De Goede Hoop'). We wisten niet erg goed aan welke kant van Saint Nicolas die zich bevond en ontdekten dat het precies aan de overzijde van het grote complex was, waar wij onze boodschappen doen. Maar geen enkele getuigenis rept ervan! Die snelheid waarmee de vergetelheid oprukt boeit ons, net als de import-culturen bij ons. Uitgaand van Luik hebben we gesproken met de Italianen, omdat iedereen in zijn familie wel een Italiaan heeft of Italiaanse vrienden kent. Zodoende kunnen wij een verhaal vertellen. We zijn erbij betrokken. Toen een journalist **Truffaut** aanwreef, dat hij niet voldoende geëngageerd was, bevestigde hij geen zekerheden te hebben, geen antwoord, maar alleen vra-

MAG IK JE MIJN VRIENDEN EN VRIENDINNEN VOORSTELLEN, GINO, FRANCESCA, SANDRO, SILVIA, GIULIANA, STEFANO, MASSIMO EN ZIJN VRIENDIN ALESSANDRA.

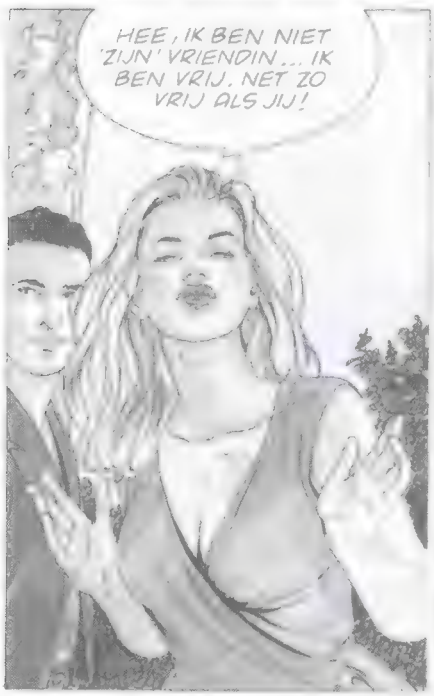

gen. Het zijn juist vragen die wij proberen over te brengen; laten zien hoe de mensen reageren.

Jullie lijken dikwijls uit te gaan van een lokaal **gegeven.**

Warnauts: Op het moment wel. Niettemin zullen we ons ongetwijfeld op andere horizonten richten. Als uitgangspunt houden we ervan te praten over situaties die ons aantrekken of die we liefhebben. Dat geeft ook meer zekerheid. We hebben een project voor een album dat speelt in Guadeloupe en een ander in de Verenigde Staten, maar aan de basis ervan zal opnieuw een geschiedenis

---

Intermezzo

Warnauts & Raives
Casterman 1993
ISBN 90-303-8124-8
Prijs *f* 24,90 / Bfr.450
(80 pagina's, kleur, h.k.)

Giovanna is uitgekeken op haar vriend Patrice. Ze is weliswaar zwanger van hem, maar pikt het na acht maanden samenwonen niet langer dat hij voortdurend vreemd gaat. Samen met haar moeder reist ze naar Italië om Patrice uit haar hoofd te zetten. De ouders van Giovanna zijn Italiaanse immigranten die zich in Luik gevestigd hebben. Pa was net zo'n vrouwenversierder als Patrice en verongelukte een tijd geleden met z'n brommer. Ma lijkt in veel opzichten op Giovanna, al is ze een stuk milder. Want mild is Giovanna zeker niet. De studente psychologie wil af van de geijkte rolpatronen en streeft een ultieme vrijheid na. Het in de steek laten van Patrice is daar het beste voorbeeld van. De uitstap naar Italië roept bij haar veel jeugdherinneringen op en brengt haar in contact met de aantrekkelijke, op **Eros Ramazotti** lijkende Massimo. Het verandert haar blik op de feiten.

Eric Warnauts en **Olivier Raives** verwierven bekendheid met hun romans *Congo 40* en *Onschuldig*. Hun nieuwe werkje *Intermezzo* sluit goed aan bij deze boeken. De roman lijkt op het eerste gezicht een doorsnee liefdesverhaal. Daar is op zich ook niets verkeerd mee gezegd, maar door de overtuigende manier waarop het karakter van Giovanna is neergezet, krijgt de Wordt Vervolgd-novelle toch meerwaarde. Ook de flashbacks naar het leven van Giovanna's ouders in het Luik van de jaren zestig zorgen voor een extra dimensie. Moeder en dochter komen in vergelijkbare situaties terecht, maar kiezen voor totaal verschillende oplossingen. In Italië gaat Giovanna zich dat pas realiseren.

Tekst en tekeningen sluiten naadloos op elkaar aan. De genoemde flashbacks geven het verhaal genoeg vaart om boeiend te blijven. Die snelheid is nodig, want *Intermezzo* is opgebouwd rond slechts een paar gebeurtenissen. De spanning blijft tot het einde behouden doordat het geheel goed verteld wordt. Het heldere tekenwerk onderstreept de warmte van het verhaal. Met een goede dosis felle kleuren komen de pentekeningen tot leven. Uit Warnauts' en Raives' werk spreekt een grote voorliefde voor de vrouw. De dames zijn 'charmant erotisch' en daar kan ene **Milo Manara** best een les uit trekken. Warnauts en Raives presenteren een geslaagde liefdesroman die meer biedt dan een 'love story' alleen.

JM

***

***Links*, uit *Intermezzo*. *Boven*, uit *Congo 40*.**

van individuen liggen. Dat is wat ons interesseert. In *Onschuldig* was het de kwestie van verantwoordelijkheid, de zwaarte van het verleden, de schuldvraag en de manier waarop wij reageren op de dingen die anderen deden. Tegelijkertijd hebben we de moeilijke overgangsperiode naar volwassenheid aangesneden.

Werken jullie voortdurend samen of zien jullie elkaar meer tijdens korte sessies waar elk het werk afmaakt waaraan hij thuis is begonnen?

Raives: We zien elkaar vaak, maar we werken veel op onszelf. Ik neem de tekeningen mee en laat ze liggen voor Warnauts, die ze bewerkt en ze me daarna terug geeft. Maar we werken nooit op dezelfde plek. Wij moeten elk onze zelfstandigheid bewaren.

Wat is de reactie van de Italianen uit jullie nabije omgeving op jullie verhaal over de Italiaanse gemeenschap?

Warnauts: Het is nog wat vroeg om dat te onderzoeken, omdat het album nog niet zo lang uit is. Sommigen hebben de plaatsen herkend en wij hebben kunnen constateren dat zij uiterst gevoelig waren voor het opgeroepen tijdsbeeld. Raives heeft veel documenten geraadpleegd: zijn zwager is Italiaan. Het dorp dat wij in het verhaal beschrijven bestaat echt. De vader van de zwager heeft model gestaan. Ook hebben wij veel documenten uit de periode zelf verzameld: stempelkaarten, werkboekjes van de vakbond ... De Italiaanse familie is ook nog aanwezig in de korte openingstekst in de Castermanalbums.

Bibliografie

1987 – Lou Cale 1: Het gebroken popje (De Spiegel)
1988 – Lou Cale 2: De gescalpeerde lijken (De Spiegel)
1988 – Congo 40 (Casterman)
1991 – Onschuldig (Casterman)
1992 – In het teken van de evenaar (Casterman)
1993 – Intermezzo (Casterman)

AGENDA

t/m 12 december
Expositie 'Aan Jacques Brel, voor eeuwig', Belgische Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
t/m 31 december
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Prinsengracht 587, Amsterdam.
t/m 6 februari 1994
Expositie 'Kuifje en de moderne schilderkunst', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
11 en 12 december
Stripgidsdagen, De Warande, Turnhout, België.
14 december 1993 t/m 23 januari 1994
Expositie 'Anne-Catherine, anders bekeken', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.
18 en 19 december
Stripweekend Torhout met expo's rond Kuifje en Claire, Torhout, België.
20 december t/m 19 februari 1994
Expositie 'Geschiedenis van de Friese strip', Streekmuseum Het Admiraliteitshuis, Diepswal 27, Dokkum.
1 t/m 31 januari 1994
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Bernardplein 76, Den Helder.
8 januari 1994
Algemene Ledenvergadering Het Stripschap (inclusief ruilbeurs), De Meervaart, Amsterdam.
9 januari 1994
Evenement 'Rotterdam Stript', Nighttown, Rotterdam.
1 t/m 28 februari 1994
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Nieuwstraat 4, Leiden.
13 maart 1994
9e Leidse Stripdag, Openbare Bibliotheek, Nieuwstraat 4, Leiden.
april-augustus 1994
Expositie 'Marten Toonder, tekenaar in oorlogstijd', Verzetsmuseum Amsterdam, Lekstraat 63, Amsterdam.
4 april 1994
6e Delftse Stripdag, Delftstede, Phoenixstraat 66, Delft.
21 mei t/m 14 augustus 1994
Expositie 'De wereld van Bruintje Beer', Teylers Museum, Spaarne 16, Haarlem.
30 mei t/m 28 juni 1994
Expositie van een selectie uit het 8e Nederlands Cartoonfestvival, Thema: Telecommunicatie, Gebouw Noord-Holland, Haarlem.
1 t/m 5 juni 1994
Expositie Enki Bilal, Galerie Année, Jacobijnestraat, Haarlem.
3 t/m 5 juni 1994
Stripdagen Haarlem, Haarlem.
3 juni t/m 24 juli 1994
Expositie Lorenzo Mattotti, Vleeshal, Grote Markt 16, Haarlem.
4 juni 1994
Expositie 'P.O.S.S.E.', Discotheek Stalker, Haarlem.
4 en 5 juni 1994
De Sjors en Sjimmie Stripblad-dagen, Kindermanifestatie, Concertgebouw, Klokhuisplein 2, Haarlem.
14 t/m 16 oktober 1994
De Stripdagen, Turfschip, Breda.

Kronieken van de Onlogica 3

(Luxe Reeks 29)
Prado
Arboris 1993
ISBN 90-343-2423-0
Prijs ƒ22,95 / Bfr.460
(48 pagina's, kleur, h.k.)

Voor wie de reeks *Kronieken van de Onlogica* van **Norma** en **Miguelanxo Prado** nog niet kent, zal het derde deel van deze serie een verrassing zijn. Het full-colour tekenwerk is mooi en de korte verhalen zijn geinig, maar het is vooral de sfeer die van dit album meer maakt dan het zoveelste leuke stripboekje.
In deel drie staan twaalf korte satirische vertellingen van een pagina of vier. Het zijn milde parodieën op moderne maatschappelijke verschijnselen als vakantie in derde wereldlanden, pikant ondergoed kopen voor je vriendin en de problemen rond het vinden van een parkeerplaats in de grote stad.
De kleine mensen in deze vertellingen zijn de onwillige speelbal van de onzichtbare krachten die ons moderne leven bepalen. Het noodlot anno nu. Door de rust waarmee de verhalen worden verteld, heb je altijd sympathie voor de hoofdfiguren; zelfs al is het een reclame-jongen die z'n vriendin naakt in de sneeuw wil fotograferen voor een reportage. Je weet dat het slecht met hem zal aflopen.
In gedekte, maar levensechte kleuren laat Prado zijn figuren echt acteren. Op hun gezicht valt de wanhoop af te lezen waartoe de wendingen van het noodlot hen voeren. Rechte lijnen zijn er bijna niet (ook de kaders staan schots en scheef) en dat is fijn. Te veel rechtlijnigheid zou de verhalen te koud hebben kunnen maken. Hier en daar is in kleur getekend en hoewel deze techniek niet nieuw is, past Prado haar effectief toe.
Natuurlijk is de Spanjaard Prado niet de eerste tekenaar die sketches op papier tekent. In Frankrijk zijn **Boucq** en **Goossens** hem voorgegaan en zelfs het werk van **Gotlib** zou je in die categorie kunnen scharen. Maar wat Prado onderscheidt is de menselijkheid van zijn personages en, ondanks de titel, de interne logica van zijn werelden. Als in het eerste verhaal een inspecteur van de belastingdienst de drie heksen uit *MacBeth* vraagt een betere boekhouding van hun bedrijfje bij te houden, kunnen zij zich daar niet tegen verzetten. De (on)logica ervan is niet te weerleggen.
Hoe goed ik het werk van met name Goossens ook vind (waarom zijn goddelijke kleurenalbum niet wordt uitgegeven en dat van Prado wel, snap ik niet: zijn invloed als tekenaar en humorist is in Frankrijk groot), de kronieken van Prado zijn bevattelijker en minder afstandelijk. De vaagheid, die alles wat uit Frankrijk komt lijkt te beheersen, ontbreekt hier gelukkig. Ook de dialoog is scherp en vol extra geintjes. Het is wel jammer dat uitgeverij Arboris zowel de vertaler als de letteraar niet noemt, want beiden verdienen in deze dagen van beunhazerij op dit vlak grote lof.
Al met al een stille topper, al heb ik met dit soort albums al snel het probleem dat 48 pagina's veel te weinig is en de prijs (met harde kaft – en ik zou niet anders willen) toch wel wat aan de hoge kant. Leuk om cadeau te krijgen.

GA

****

De Generaal 13: Terug van weggeweest

De Smet
Big Balloon 1992
ISBN 90-542-5123-9
Prijs ƒ8,95 / Bfr.180
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Zoals de titel al zegt, de Generaal is terug van weggeweest, met een nieuwe collectie pogingen tot het grijpen van de macht. Hoewel ...
Zowel de liefhebbers als de haters van de strip weten precies langs welke lijnen die pogingen lopen, wat er onderweg plaatsvindt en hoe het afloopt. Zo langzamerhand beginnen echter ook de hoofdrolspelers en figuranten in dit mythisch drama zich hiervan bewust te worden, met als gevolg; flinke ingrepen in het overbekende plot, zoals diverse geslaagde pogingen, en vooral enige nadere onderzoekingen naar het wezen van de macht. Dat maakt dit dertiende deel tot onmisbare kost voor beide categorieën striplezers.
Eén puntje van kritiek: in een aantal episoden wordt een bijrol vervuld door Junior, de zoon van de Generaal, en hoewel ik van **Peter de Smet** wel gewend ben dat hij zich niet erg gelegen laat liggen aan het realiteitsgehalte van zijn werk, moet hij beseffen dat er grenzen zijn aan wat ik kan accepteren. Dat de Generaal met zijn capaciteitsniveau het voor elkaar gebracht zou hebben nakomelingschap van welke aard dan ook te produceren, valt ruim buiten die grenzen.

JL

***

De Vuile Grappen van Vuillemin 1 en 2

Vuillemin
Arboris 1992/1993
ISBN 90-343-2382-X (deel 1)
ISBN 90-343-2409-5 (deel 2)
Prijs ƒ8,95 / Bfr.180
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Vuillemin is een aantal jaren geleden in opspraak geweest door de publikatie van het antisemitische en nodeloos kwetsende *Hitler SS*. In sommige landen is het album niet verspreid. In Nederland en België is wel tot verspreiding overgegaan.
Met argusogen, en dus bij voorbaat al bevooroordeeld, heb ik dan ook de twee delen *Vuile Grappen van Vuillemin* bekeken die tot nu toe bij uitgeverij Arboris zijn verschenen. Antisemitische grappen ben ik (nu nog) niet tegengekomen, wel pagina's vol racistische, seksisti-

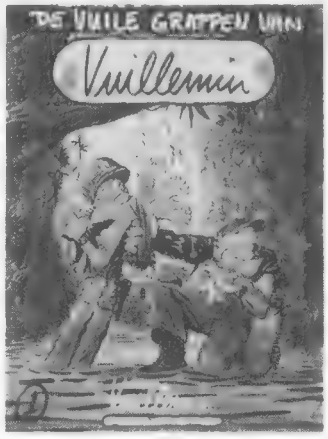

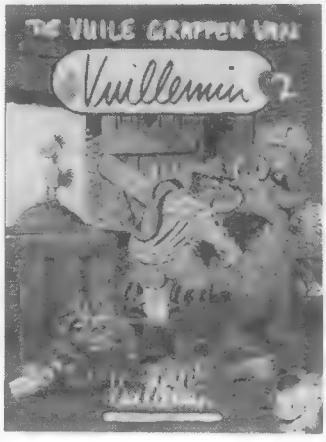

De sterren staan voor de volgende waarde-oordelen:

**** **grote klasse!**
*** **goed**
** **redelijk**
* **slecht**
o **abominabel**

sche, homo-vijandige, bestiale en andere vulgaire en platte grappen. In beeld gebracht door het gebruik van een plastische stijl van tekenen waar zelfs **Eric Schreurs** een punt aan kan zuigen.
Vuile grappen volop dus, maar stelt het ook wat voor? Het grote probleem van Vuillemin is dat hij wil choqueren maar de scherpte en de gave van een goede humorist mist. Nergens ontstijgen de grappen het niveau van een grap die niet leuk is, maar alleen door het shock-effect kan scoren. Scherpzinnigheid, subtiliteit, verrassing en vernieuwing zijn ver te zoeken. Een nog groter probleem is dat de meeste grappen al lang bekend zijn. Het zijn moppen in getekende vorm met een ontzettend lange baard. Volgens Vuillemin heeft hij de verhalen opgetekend in kroegen en nachtlokalen. Waarschijnlijker is dat Vuillemin een obscure moppentrommel op de kop heeft getikt, waaruit hij nog voor albums lang kan putten.

RS

0

Herinneringen aan het Eeuwig Heden

Schuiten & Peeters
Arboris 1993
ISBN 90-343-2407-9
Prijs *f* 29,95 / Bfr.595
(80 pagina's, kleur, h.k.)

Taxandria is een verwarde stad die onderworpen is aan de dictatuur van het Eeuwige Heden. Een wereld waar klokken en horloges zijn afgeschaft, beelden zijn er ook niet meer, en vrouwen zijn verbannen naar de Tuin der Zaligheden. Door dit barokke decor slentert een kind. Hij overschouwt de sporen van de grote ramp: halfvernielde gebouwen, scheefgetrokken gevels, verlaten straten ... De geschiedenis van Taxandria zal hij ontdekken in een boek.
En u ook. *Herinneringen aan het Eeuwig Heden* is de vrije variatie te boek van de geplande animatiefilm *Taxandria* van **Raoul Servais** (Oostende, 1920). Servais, de Eddy Merckx van de Belgische getekende film, met bekroonde korte films als *Harpaya* (Cannes, 1979) op zijn palmares, ziet uiteindelijk de voltooiing van zijn eerste avondvullende speelfilm naderen. In de sprookjesachtige prent wordt een combinatie van realiteit en animatie gebruikt. Het grafische concept van de film werd ontwikkeld door **François Schuiten** (Brussel, 1956). Schuiten stond eerder, samen met **Benoît Peeters**, in voor de strips *De muren van Samaris*, *De koorts van Urbicande*, *De Toren* en *Brüsel*. Met zijn broer Luc werkt hij al jaren aan de cyclus 'Holle Aardes'.

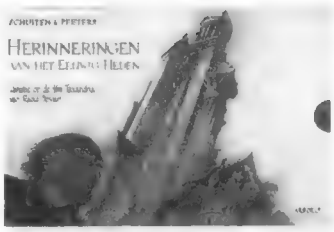

Zolang de film niet op het scherm komt, wordt u zoet gehouden met het prentenboek *Herinneringen aan het Eeuwig Heden*. Het is een neerslag van flarden uit de film en brengt – alweer – een nogal onsamenhangende impressie van een wazig verhaal. Niettemin is dit het eerste boek waarin duidelijk wordt dat Schuiten en Peeters zich beter niet aan strips zouden wagen. Gedeeltelijk lieten ze dat al blijken in hun strips zelf door uiterst hermetische albums te maken en warrige vertelstructuren te ontspinnen. Vaak leidde dat tot volstrekt onleesbare verhalen, en ook 'Herinneringen' loopt niet recht vooruit, maar de wisselwerking van prachtig verzorgde, duizelingwekkend mooie tekeningen met fraaie handgeschreven ondertitelingen werkt wonderwel. Voor het eerst is dit een Peeters & Schuiten-boek dat op een oogstrelende manier tentoonspreidt hoe fors de talenten ontwikkeld zijn van deze twee grote namen. Verwonderlijk is evenwel dat ze om dat te bewijzen géén strip gebruikt hebben. Uiteraard is de onrechtstreekse inbreng van Raoul Servais ook hier niet te onderschatten, maar zijn aanpak wordt toch overschaduwd door de zo typische krijt- en pasteltekeningen die een omzetting zijn van de hallucinante beelden uit de film. Een film die gokt op een verrassingseffect, die hoopt de eerste te zijn met een volledig nieuwe tekenfilmprocédé en probeert de Amerikanen te vlug af te zijn. Afwachten ...

AL

***

Jim Cutlass 3: De witte alligator

Rossi & Giraud
Casterman 1993
ISBN 90-303-8572-3
Prijs *f* 14,90 / Bfr.295
(68 pagina's, kleur, h.k.)

In 1980 verscheen in Nederland het eerste deel van *De avonturen van Jim Cutlass*. Een westernreeks die **Jean-Michel Charlier** en **Jean Giraud** naast *Blueberry* opgezet hadden om snel fortuin te maken. Het duurde elf jaar voordat een tweede deel verscheen. Ditmaal met een nieuwe tekenaar, **Christian Rossi**. Halverwege het schrijven van dit verhaal overleed Charlier, zodat Giraud zich genoodzaakt zag de pen van hem over te nemen. Ook het derde deel is van zijn hand.

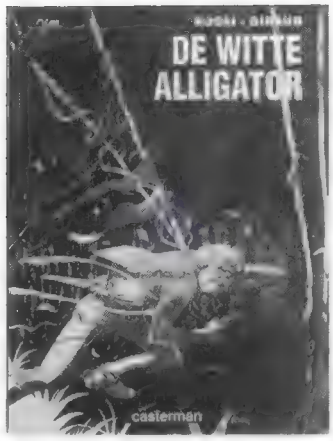

De witte alligator pikt de draad op na de rommelige gebeurtenissen uit *De man van New Orleans*. Daarin konden we lezen hoe Cutlass ternauwernood ontkomt aan een lynchpartij nadat hij op het spoor van de Ku Klux Klan is gekomen.
In het nieuwe verhaal staan de zaken er voor hem bepaald niet beter voor. Hij moet voor de krijgsraad verschijnen om zich te verantwoorden voor de ravage die in New Orleans is aangericht. Zijn nichtje Carolijn Swift ligt in een ziekenhuis te herstellen van een schouderwond, opgelopen bij de actie om Jim te redden. Op hun plantage Cypruslodge stagneren de werkzaamheden door een gebrek aan hout. Dit probleem is de katalysator voor een hele reeks gebeurtenissen. Op zoek naar hout wordt de voorman op gruwelijke wijze vermoord. Cutlass ontsnapt uit detentie maar loopt zijn nichtje mis, die na ontdekking van het in tweeën gehakte lichaam van de voorman de moerassen in vlucht. Op de hielen gezeten door het leger belandt Cutlass in hetzelfde moeras. Daar ontglipt hij aan de kaken van een reusachtige witte alligator, die hij eerder op een afbeelding zag in een boek over de geschiedenis van Cypruslodge. Het mysterie verdiept zich want een afbeelding van dezelfde alligator is ook opgedoken bij een moordpartij op een plantersfamilie. Hoe de vork precies in de steel zit blijft onduidelijk. Cutlass belandt nog midden in een bijeenkomst van Klan-leden en bemerkt dat ook zij flink de schrik te pakken heb-

Stripwinkel Sjors (Scheffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, 078-142012)
Sjors + (Comic Gadgets, Gimmicks and Gags, Voorstraat 313, Dordrecht)

ben van het witte monster ...
Qua actie en spanning komt de lezer in ruime mate aan zijn trekken in dit goed uitgebalanceerde verhaal. Cutlass is in dit album verworden tot een gedeserteerde misdadiger à la Blueberry. Niet origineel, maar het levert wel een goed verhaal op. Rossi kwijt zich met verve van zijn taak als tekenaar en de vraag is of beide auteurs dit album nog kunnen overtreffen.

MN

****

Spettertje 1: Haar eerste wip

Bodart & Yann
Boemerang 1993
ISBN 90-73960-07-X
Prijs f 9,95 / Bfr. 195
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Spettertje is smakeloos. Dat zie je aan de smakeloze titel, dat zie je aan de smakeloze tekening op de voorkant en het staat in Nederlands meest smakeloze tijdschrift Rooie Oortjes. U weet wel, van die te blote strips van **Dany** (en later een tekenaar van nog lager allooi), waarin rondborstige meiskes uit de kleren gaan en woorden als 'neuken' en 'pijpen' gebruiken in de hoop ons te laten lachen en tegelijkertijd op te winden. Dat laatste lukt natuurlijk wel, want een beetje man heeft al genoeg aan een fles afwasmiddel als die maar de juiste vorm heeft. Maar lachen om die oudbakken seksgrappen, die bol staan van de eeuwenoude clichés over hoeren, nonnen en schoonmoeders? Niet één keer, meneer.
In die serie wordt *Spettertje* uitgegeven. Het is gemaakt door de gerenommeerde Franse schrijver **Yann** (bekend van *Marsupilami*, *Amber*, *Poezekat* en **Yann & Conrad**) en de jonge tekenaar **Bodart** (bekend van eh ... *Poezekat*) die werkt in een soortgelijke stijl als alle humoristisch tekenende tekenaars van Yann: wild, levendig, rommelig en heel in de verte een hintje van die oude Belgische stijl van **Peyo**, **Macherot** en **Franquin**. En die maken een strip over een jong meisje dat HIV-positief is en samen met haar twee collega-vuilnisophalers, die eveneens HIV-positief zijn, een bandeloos bestaan leiden, nergens om geven behalve om elkaar en alles en iedereen genadeloos in de zeik nemen.
En dan blijkt dat je daar ontzettend om moet lachen. Vreselijk hard lachen. Ondanks het feit dat het smakeloos is. Omdat *Spettertje* nog smakelozer is dan smakeloos. In één van de verhalen wordt ze uitgenodigd op een feestje voor rijkelui om AIDS-roulette te spelen. Er worden lootjes getrokken en de 'gelukkige winnaar' mag met Spettertje naar bed. Als hij hoort dat hij 'gewonnen' heeft schiet hij zich voor de kop. In een ander verhaal rennen Spettertje en haar vrienden achter een Hell's Angel aan die doet alsof hij Jezus is. Ze gaat met hem naar bed in de hoop dat hij haar kan genezen. Maar helaas het is een oplichter. Dat is toch smakeloos?!
Er wordt in deze strip niet één poging gedaan om toe te geven aan de algemene gevoelens. HIV-positieven zielig? Nee hoor. Eigen schuld, dikke bult (of rooie vlekken, net wat er eerder op komt zetten). Dromen, idealen? Ben je gek, we gaan allemaal naar de kloten.
Jezelf aan dit album verlustigen is vrijwel onmogelijk. Ten eerste zit er bijna geen bloot in. Het gaat alleen maar veel over seks. En ten tweede zijn de humor en het onderwerp zo wrang, dat de lust je vergaat. Het Rooie Oortjes-publiek zal geschokt zijn. Dit is erger dan Klepzeiker.
Het enige wat de strip verteerbaar maakt, is het feit dat Leo, Jonas en Spettertje af en toe ook hun zwakke momenten wordt gegund en dat het ondanks alle ellende toch mensen blijven. Als Spettertje verliefd is op een straatveger laat ze de grootste hond die ze kan vinden de stoep onderschijten. Dan zal hij zeker komen. Yann specialiseert zich in series en verhalen waarin het geloof in de mensheid ver te zoeken is. Veel van zijn verhalen gaan mank aan een ver doorgevoerd cynisme waardoor je niet meer om de plotwendingen geeft. Een eerdere humoristische serie van zijn hand over een Russische familie wil vierenveertig pagina's lang niet van de grond af komen omdat die mensen niet gaan leven. In de drie- en vierpagina-verhaaltjes van *Spettertje* is het hem echter wel gelukt. Gelukkig pikt de vertaling alle nuances in de tekst op en voegt er een lekker smeuïg reclamejongens-taalgebruik aan toe. En de lettering is ook niet slecht. Misschien moeten we dan maar spreken van een geslaagd album. Maar wel sma-ke-loos.

GA

***

(advertentie)

Te koop:
DICK BOS (compleet).
1 t/m 72 en Glashard.
Tel. 05120-14878

Halona

Berthet
Dupuis 1993
ISBN 90-314-1564-2
Prijs f 24,95 / Bfr. 450
(64 pagina's, kleur, h.k.)

Seriemoordenaars. Dit typisch Amerikaanse fenomeen inspireerde menige schrijver en filmmaker. Rolprenten als *Henry* en *Silence of the lambs* hebben inmiddels een paar beestachtige verhalen vertelt. De FBI-agent **Robert Ressler** schreef een boek over zijn gesprekken met de ergste serial killers, zoals **David Berkowitz**, **Charles Manson** en **Ted Bundy**. De Belgische striptekenaar **Philippe Berthet** interesseerde zich mateloos voor deze materie en schiep zelf een seriemoordenaar. Het resultaat is het boek *Halona*, Berthets tweede bijdrage aan de Vrije Vluchtreeks van uitgeverij Dupuis.
Nathan Bridge is een kunstschilder uit San Francisco. Zijn moeder overlijdt en laat hem een brief na. Daarin schrijft ze dat Nathan in werkelijkheid de wees is van de indiaanse serveerster Benina, die zijn 'ouders' jaren terug op vakantie in New Mexico hadden leren kennen. De schilder gaat op zoek naar zijn verleden en rijdt in zijn auto richting Santa Fe. Toevallig worden daar juist werken van hem geëxposeerd die verminkte vrouwenlichamen tonen. 'Primitieve schilderkunst vol visionaire erotiek', schrijft de lokale kunstcritica Angelina Parker, dochter van de indiaanse galeriehouder uit Santa Fe. Haar lichaam wordt later buiten de stad in de sneeuw gevonden: naakt met afgezaagde benen en een gekleurd glazen schijfje in haar handen. Sheriff Mel Miller houdt zich bezig met het onderzoek en krijgt onverwachte steun van criminologie-studente Samantha Naco. Zij wijst de sheriff erop dat er sprake is van een serie gelijksoortige moorden,

OPROEP

E.S.D. zoekt schrijvers en tekenaars
(bij voorkeur realistisch, maar ook andere genres zijn welkom).
Mocht je geïnteresseerd zijn, stuur dan *kopieën* van je werk naar
E.S.D. - Postbus 2160
3000 CD Rotterdam
ter attentie van
E.S.D. Comics.

allen op indiaanse vrouwen. De schijfjes werden gebruikt in de missiekerk van San Mateo, waar Nathan vroeger door een zuster is opgevoed. Alle verdenkingen richten zich dan ook op de schilder. Nathan Bridge beweert echter van niets te weten en zegt op zoek te zijn naar een tweelingbroer waar hij oorspronkelijk het bestaan niet van wist.

Nee, hapklare brokken schotelt Berthet ons niet voor. Het verhaal is ingewikkeld en op de koop toe ook nog eens doorspekt met veel symboliek. De zoektocht naar Nathans tweelingbroer heeft veel weg van het dubbelgangersmotief dat **W.F. Hermans** gebruikte in zijn roman *De donkere kamer van Damokles*. Ook in *Halona* is de vraag: bestaat de ander of niet? Het houdt Berthets strip tot het eind toe spannend en zorgt ervoor dat het verhaal zich vaak laat herlezen.

Het tekenwerk is verzorgd en geeft de sfeer van het scenario goed weer. In combinatie met de inkleuringen (die Berthet samen met **Topaze** aanbracht) levert dit prachtig beeldmateriaal op. De werkelijkheid loopt namelijk regelmatig over in een droomwereld en bovendien vereisen de schilderijen in het boek een speciale grafische aanpak. Het resultaat is heel fraai, al mis je soms de ingewikkelde detailleringen die Berthet in zijn vroegere werk toepaste. Niettemin is *Halona* een spannend album dat je vastgrijpt en niet meer loslaat. Net als een seriemoordenaar zou doen.

JM

***

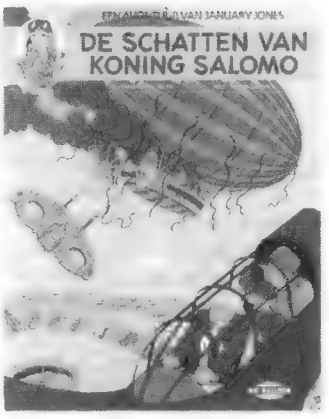

January Jones 3: De schatten van koning Salomo

Heuvel & Lodewijk
Big Balloon 1992
ISBN 90-542-5153-0
Prijs *f* 8,95 / Bfr.180
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Het derde deel van January Jones, *De schatten van koning Salomo*, is een spannende, degelijke en fraai getekende avonturenstrip. Toch mankeert er het één en ander aan. Dat de strip zijn inspiratie ontleent aan de klassieke avonturen van *Indiana Jones*, *Blake & Mortimer* en *Kuifje* is voor iedere lezer klip en klaar. Het ligt er alleen zo dik bovenop. Neem bij voorbeeld de vele verwijzingen naar Kuifje. Dat begint al met het tekenwerk. De klare lijn-achtige tekeningen zijn prachtig – al heeft **Eric Heuvel** af en toe moeite met de lichaamsverhoudingen – maar zouden soms regelrecht uit Kuifje-albums overgenomen kunnen zijn.

Maar ook in het verhaal zelf komt Kuifje teveel om de hoek kijken. *De schatten van koning Salomo* begint in Cairo, alwaar January, Rik en Josephine een ontmoeting hebben met de egyptoloog professor Jacobini. De professor staat ook al, zij het dan in gemummificeerde vorm, in *De sigaren van de farao* (zie Sigaren, p.8). Verderop in het verhaal (p.8) komen we senhor Oliveira da Figueira tegen, een welbekend Kuifje-personage. Andere verwijzingen zijn onder meer het opduiken van stapels albums van *De sigaren van de farao* in kisten waar wapens hadden moeten zitten (p.14), sjeiks die wel of niet gecharmeerd zijn van Kuifje-verhalen (p.14 en Sigaren p.15) en auto's die zo uit *Kuifje in Afrika* zijn overgenomen (onder andere p.21, alwaar de taxi precies dezelfde nummerplaat heeft als het vehikel waarmee Kuifje rondrijdt in *Kuifje in Afrika*).

Het bontst maakt **Martin Lodewijk** het met de episode uit het verhaal waarin January als slavin aan een sjeik wordt verkocht. Lodewijk verwijst hier natuurlijk naar *Cokes in Voorraad*. **Hergé** gebruikte het gegeven van de moderne slavenhandel om er een briljant verhaal van te maken zonder een vingertje op te heffen. In *De schatten van koning Salomo* krijgt de lezer, onder het motto 'Oom Wim vertelt', een uitleg over het bestaan van slavernij in de twintigste eeuw. Dit, terwijl we een avontuur aan het volgen zijn en geen geïllustreerde jeugdencyclopedie. Onduidelijk is ook waarom deze episode in het verhaal is opgenomen. Het voegt niets toe en de lezer kan het dan ook gevoeglijk overslaan zonder de grote lijn uit het oog te verliezen.

Het verhaal heeft in het algemeen een uitleggerig karakter. Er staan regelmatig passages in waarbij het tempo wordt vertraagd door bijbehorende historisch ('authentiek') of natuurwetenschappelijk verantwoorde opmerkingen. Een informatiepagina achterin een album wil nog wel eens helpen om de scenarist van zijn vooraf verzamelde, overtollige informatie af te helpen! Daarnaast moet in het tweede deel van het album heel veel worden uitgelegd eer de lezer weet waarom de climax van het verhaal zich afspeelt in de vulkaankrater Navel van Salomo. Het verhaal dreigt te verzuipen in de stortvloed aan informatie. Er gebeurt in korte tijd zoveel dat de lezer sterretjes voor zijn ogen ziet. Jammer dat er voor deze January Jones-aflevering niet meer pagina's beschikbaar waren (62 pagina's bij voorbeeld). Dan had het geheel beter uitgewerkt kunnen worden.

Al met al kan worden geconcludeerd dat dit derde album van January Jones een ode is aan Hergé en Kuifje. Daar is niets op tegen, maar het moet de originaliteit van een verhaal niet overschaduwen.

RS

**

STRIPWINKEL
de Galliër
Beekstraat 58
3800 St. Truiden (B)
Tel. 011-671739
Ook verkoop van originele pagina's

"Dick Bos"
Strip speciaalwinkel & Antiquariaat
In- en verkoop van nieuwe, gebruikte en antiquarische stripverhalen
Junolaan 2
3054 PW Rotterdam-Hillegersberg
Telefoonnr.: 010-4613147

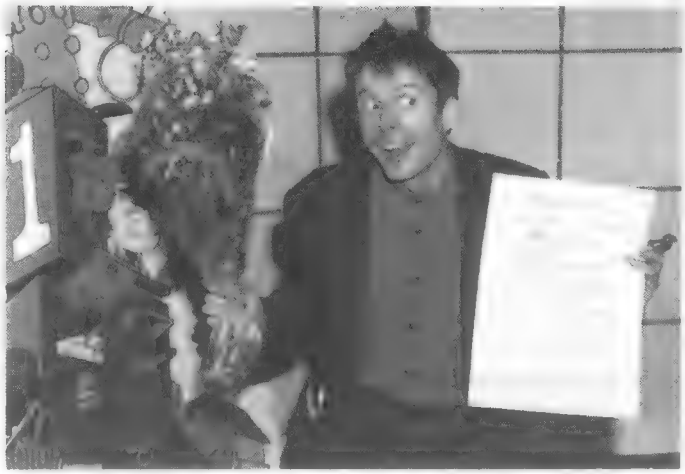

FOTO HENK BOM

Prijzenregen Breda

Op de dag volgend op de dag dat **Kamagurka** de Stripschapprijs 1993 in ontvangst mocht nemen en op dezelfde dag waarop **Wilma Leenders** de prijs van verdiensten kreeg uitgereikt, werden tijdens De Stripdagen in Breda de album-jaarprijzen bekendgemaakt. Welke van de genomineerde albums (voor de abonnees vermeld op de wikkel van het Kuifje-nummer!) gingen met de prijzen strijken?
In de categorie 'Nederlandse origine' ging de jaarprijs naar *Meccano 1: Beauregarde* van **Hanco Kolk** (Arboris). Uit het rijtje 'Buitenlandse origine' koos de commissie voor *Soda 4: God stierf vanavond* van **Bruno Gazzotti** en **Tome** (Dupuis).
Het album *Douwe Dabbert 17: Bombasto met het boze oog* van **Piet Wijn** en **Thom Roep** (Big Balloon) werd door de jeugd van een aantal scholen in Breda uitgeroepen tot 'Jeugdalbum van het jaar'.

AvO

Prijs de Leeuw

Op 4 oktober werd in Brussel voor de tweede keer de Prijs de Leeuw uitgereikt. Winnaar was de Franse tekenaar en scenarist **Turf** met zijn album *Eaux Folles*, uitgegeven door Delcourt. De supermarktketen Delhaize De Leeuw en het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal reiken deze prijs ter waarde van Bfr.200.000 (ongeveer *f*10.000) jaarlijks uit aan een veelbelovend striptalent. Een onafhankelijke jury koos *Eaux Folles* uit een veld van zes finalisten die weer geselecteerd waren uit 45 ingezonden werken. De overige finalisten waren:
- *La chrysalide diaprée* van **Andreae** en **Gallie**, uitgeverij Vents d'Ouest;
- *Oosters blauw* **van Marc Bruyninx**, uitgeverij Glénat
- *Lumière sur le front* van **Mazan**, uitgeverij Delcourt
- *Abyssus abyssum invocat* van **Sorel** en **Mosdi**, uitgeverij Vents d'Ouest
- *Au fil du rasoir* van **O'groi**, uitgeverij Casterman.

TB

Prijs voor BCB

In oktober vierde het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal zijn vierjarig jubileum. Tot op heden kreeg het museum ongeveer zeshonderdduizend bezoekers, vijftig tentoonstellingen en honderden manifestaties over de vloer. Bovendien kreeg het centrum dit jaar een internationale prijs voor de restauratie en verbouwing van het warenhuis Waucquez. Ieder jaar kennen vereniging *Europa Nostra* en het *Internationaal Instituut van Historische Kastelen* een prijs toe aan de beste projecten voor het behoud van het architecturaal patrimonium in Europa. Deze keer viel de eer te beurt aan het BCB 'omwille van de bijdrage aan het stedelijk milieu te Brussel door de opmerkelijke restauratie van het voormalige warenhuis Waucquez, ontworpen door **Victor Horta**, en de verbouwing ervan tot museum van het beeldverhaal'.

TB

Tekenfilms Robbedoes en Kwabbernoot

Uitgeverij Dupuis laat weten dat er tekenfilms worden gemaakt van de avonturen van *Robbedoes en Kwabbernoot*. Een eerste serie van 26 afleveringen van 26 minuten zal nog voor het einde van dit jaar op diverse televisiezenders in Europa te zien zijn.

RS

Strips in eigen beheer

Nieuwe initiatieven op het gebied van stripamateurbladen zijn alleen maar toe te juichen. Toch begint het erop te lijken dat de spoeling dun wordt na het verschijnen van al weer twee nieuwe bladen: Impuls en Incognito. De overlap in auteurs begint opvallend te worden wanneer ook bladen als Posse, Iris, Wartaal, Yahoo Comics en het vroegere Striptuur erbij worden gehaald.
Impuls, de opvolger van het amateurstripblad Furore, is inmiddels aan zijn derde nummer toe. Voor wie de vorige

twee nummers niet heeft, is het raadzaam deze ook aan te schaffen. Er staan namelijk alleen maar vervolgverhalen in dit nummer. Gezien de verschijningsfrequentie (nummer 4 is voor januari/februari '94 aangekondigd) is het aan te bevelen voortaan zoveel mogelijk volledige verhalen op te nemen. Dit komt de leesbaarheid van het blad zeker ten goede. Impuls kost maar liefst *f*7,50 / Bfr.150 per nummer (incl. porto). Een abonnement (zes nummers) is goedkoper: *f*37,50 / Bfr.750.
Info: Impuls, Waterhoen 5, 3831 HT Leusden, 033-941799.

Van Incognito is, na een nulnummer, het eerste nummer uitgekomen. Aan dit blad is meer zorg besteed dan aan een gemiddeld amateurstripblad, waardoor ook de prijs voor een los nummer hoger ligt dan normaal (*f*5,95 / Bfr.120). Incognito biedt aanstormend striptalent de kans zich in het blad te presenteren. De redactie selecteert wel op kwaliteit, zo verzekert zij de lezer in het redactioneel. Nadere beschouwing van dit nummer leert ons dat, hoewel er inderdaad een aantal aardige strips bijzitten, er nog geen echt verrassende bijdragen instaan. Persoonlijk was ik gecharmeerd van de strips van **Ulli Bürer**, **Mark Schilders**, **Marcello de Simone** (Berend Vonk?), **Gijs Grob** (goede pinguïn-grap), **Fred de Heij** en **Ruud de Grefte**. Behalve strips zijn er ook nog recensies en een interview met **Paul Teng** opgenomen. De volgende nummers zullen moeten uitwijzen of Incognito aansluiting kan krijgen bij het blad Posse, dat voorlopig op eenzame hoogte staat.
Info: Stripmagazine Incognito, Bergblauwstraat 29, 1503 ML Zaandam, 075-704371.

RS

Macbeth

Naast het cabaret heeft **Herman Finkers** zich nu ook op een ander terrein gewaagd. Samen met zijn broer Wilfried heeft hij **Shakespeares** klassieker Macbeth omgewerkt tot een tekenfilm. **John Croezen** heeft met een aantal medewerkers de animatie verzorgd. Als voorproefje is onlangs bij Novella Uitgeverij in Bussum het boek *Macbeth* verschenen (ISBN 90-6806-131-3). Het boekje telt bijna

honderd pagina's en bevat naast een summiere maar gevatte tekst van de broers Finkers een groot aantal illustraties in kleur.
Zoals gezegd betreft het hier een zeer vrije bewerking van het bekende koningsdrama. Drama en pathetiek hebben plaatsgemaakt voor humor en leedvermaak. Het resultaat is een lezenswaardige klucht waarin veel bekende Nederlanders figureren. Met een groot gevoel voor timing en met veel zelfspot prijst de uitgever op de achterflap het boek dan ook aan 'voor wie een leuke surprise zoekt, of een boekje voor op de w.c.'

TB

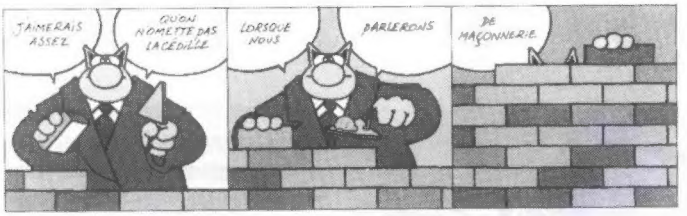

Stripfresco's

In Brussel is een striproute uitgezet waarbij de wandelaar allerlei muurschilderingen van striptekenaars tegenkomt. Na de stripfresco's van **Schuiten**, **Frank**, **Roba**, **Carin** en **Morris** is er onlangs één van **Philippe Geluck** onthuld. Zijn *Le Chat* is te bezichtigen op de Zuidlaan. Binnenkort volgt nog een muurschildering van **Marc Sleen**. De initiatiefnemers van deze striproute zijn de stad Brussel en het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal. Meer informatie is verkrijgbaar bij de plaatselijke VVV.

RS

Tekenaars gezocht

Eric Moesker schrijft scenario's voor stripverhalen. Samen met tekenaar **Wim van 't Riet** heeft hij strips gemaakt voor onder meer het streekblad Het Hele Westland. Ook kregen zij in 1986 een speciale vermelding voor hun inzending in het kader van de Titanic-striptekenwedstrijd. Zijn partner is echter een andere weg ingeslagen, waardoor Moesker nu op zoek is naar een nieuwe compagnon. Hij heeft een kant-en-klaar scenario liggen dat zo kan worden uitgewerkt. In dit verhaal, een soort historische whodunnit met als titel *De zaak De Vargas*, draait het om een moordaanslag waarbij een advocaat, de Vaderlandse geschiedenis en een bezoek van de huidige Spaanse koning aan Delft sleutelrollen spelen. Voor tekenaars die geïnteresseerd zijn in de wisselwerking tussen heden en verleden is het scenario van Moesker een uitdaging. Reacties naar: Eric Moesker, Dotterbloem 2, 2671 WK Naaldwijk, 01740-29930.

RS

Ex-libris

De stripwinkels Tistjen Dop uit Turnhout en De Galliër uit Sint-Truiden zijn een klantvriendelijk initiatief begonnen. Voor sommige nieuwe stripuitgaven laten ze een speciale, genummerde en gesigneerde ex-libris door de tekenaars ontwerpen. De striplief-hebber die zo'n uitgave koopt, krijgt deze ex-libris er gratis bij (zolang de voorraad strekt). In september zijn ex-libris gemaakt voor de albums *Rode Ridder 147* en *Bakelandt 60*; in november verschijnt een ex-libris voor het nieuwste album van *Kiekeboe*, nummer 59. Meer ex-libris zullen volgen.

Stripwinkel Tistjen Dop, Patersstraat 96, Turnhout; Stripwinkel De Galliër, Beekstraat 58, Sint-Truiden.

RS

(advertentie)

Te koop:

TOM POES WEEKBLAD (compleet).

Jaargang 1: losbladig. Jaargang 2, 3 en 4: ingebonden.

Tel. 05120-14878

Kijk uit naar het volgende nummer van STRIPSCHRIFT met daarin onder andere de volgende onderwerpen:

de winters van
Piet Wijn

het barbezoek van
Jean-Philippe Stassen

de uitspraken van
Jacques Tardi

Folder Studio Bajo

Studio Bajo heeft een nieuwe folder waarin alle activiteiten op een rijtje zijn gezet. Hieronder vallen onder meer de diverse cursussen striptekenen, het tekenen van karikaturen, exposities, een kalender voor 1994 en de cartoons, illustraties en strips die de studio al dan niet in opdracht maakt. Geïnteresseerden kunnen deze folder aanvragen bij: Studio Bajo, 073-429404.

RS

Flitsen

Na het succes van *Spettertje* **keert** Bodart **terug naar een meer realistische stijl. Samen met scenarist** Lamquet **werkt hij aan** *Les aberrants*. ★ **Na het met matig enthousiasme ontvangen** *Bran* **werkt tekenaar** Delaby **nu met een andere scenarist aan een saga dat speelt ten tijde van Lodewijk VII.** ★ Marvano **keert terug naar de collectie Vrije Vlucht met een album dat zich afspeelt aan boord van een bommenwerper tijdens de Tweede Wereldoorlog.** ★ Walthéry **is bezig aan** *De blonde engel*, **een scenario van** Tillieux **voor** *Natasja* **dat nooit eerder getekend werd.** ★ De la Royère, **die onlangs samen met** Crisse **bij P&T de nieuwe collectie Strip Clip geopend heeft met** *Cosmos Milady*, **zal voor diezelfde collectie gaan samenwerken met** Michetz **en** Di Sano. **Nou nou ...** ★ **Over** Crisse **gesproken, die zal samen met scenarist** Goupil **een nieuwe reeks beginnen,** *Loretta en Harpeya*. **Deze twee lieftallige feeksen werden geïntroduceerd in** *Het kristallen zwaard* **en kregen later hun eigen strip in het Franse Blad Dragon. Nu krijgen ze dus ook een eigen serie albums.** ★ **Na het prachtige debuut** *Adios Palomita* **kent de serie** *Trio Grande* **wat personeelswisselingen.** Clement **is vertrokken,** Fred Duval **en** Thierry Cailleteau **zijn de nieuwe krachten.** ★ Conrad, Yann **en Dupuis zijn eruit: er zullen nieuwe avonturen van** *De onnoembaren* **verschijnen. Of de oude albums nu ook heruitgegeven zullen worden is nog onduidelijk.** ★ **De geruchten worden steeds sterker dat** Jean van Hamme **en** Ted Benoît **werken aan het nieuwe album van** *Blake & Mortimer*. **Het verhaal zou** *La pierre bleue* **gaan heten.** ★ **In het geruchtencircuit doet ook het verhaal de ronde dat** *Guust Flater* **voortgezet zal gaan worden door een nog onbekende tekenaar.** ★ **Glénat heeft zijn aantal titels teruggebracht van 75 in '92 tot 65 in '93. Verder zal voortaan minder de nadruk komen te liggen op historische strips.** ★ Tibet **is de opvolger van** Bob de Moor **als artistiek directeur bij Lombard.** ★ **In februari '94 is het zover:** *Maus II* **komt uit. Door ziekte van de eerste vertaler heeft het album grote vertraging opgelopen. De uitgave valt samen met een tentoonstelling van originelen van** Spiegelman **in het Joods Historisch Museum in Amsterdam.** ★ **Oog & Blik komt met een recordcoverboek van** Robert Crumb. **48 pagina's full-colour met alle platenhoezen die Crumb ooit heeft getekend. Het boek is in het Engels en wordt wereldwijd verspreid. De gelimiteerde hardcoveruitgave (1000 stuks) bevat een EP met favoriete muziek van Crumb. Het boek komt uiterlijk begin volgend jaar uit. In ieder geval vóór de stripdagen in Haarlem waar Crumb aanwezig zal zijn. Maar daarmee is de koek nog niet op: in mei '94 komt er een nieuw album met werk van Crumb uit.** ★ **Oog & Blik is ook nog bezig met het opzetten van de Cahierreeks. In deze serie stripboekjes van ongeveer 30 pagina's verschijnen binnenkort** *Not quite dead* **van** Gilbert Shelton **en** *Pig*, **korte gagstrips over een rock 'n' rollband.** *Dotty Wervelwind*, **een erotische strip van** Wasco, **is reeds verschenen. Later volgen nog delen met nieuw werk van onder anderen** Pontiac **en** Mattotti. ★ **Uitgeverij Sherpa heeft het derde en tevens afsluitende deel van** *Moesashi* (Van der Meij) **uitgegeven. Deze maand komt ook een nieuw album van** Cabanes **uit, het vervolg op** *Blindemannetje*. **Dit verhaal stond eerder in L'Echo des Savannes.** ★ **In Zweden wordt deze herfst een school voor striptekenaars geopend.** ★ **Half november overleed op 59-jarige leeftijd de acteur/regisseur** Bill Bixby. **Bixby werd in Nederland vooral bekend door zijn rol van Dr. David Banner in de tv-serie** *The Incredible Hulk*. **Van The Hulk werden 79 afleveringen gemaakt tussen 1977 en 1982. Ook haalde de rauwe bonk vijf maal de bioscoop. De laatste maal in 1990 met** *Death of the Incredible Hulk*. ★ **Tot aan Kerst is het boek** *Reis naar het einde van de nacht* **van** Louis Ferdinand Céline **(uitgeverij Van Oorschot) en zwaar geïllustreerd door** Jacques Tardi **te koop voor half geld. f 24,90 (± Bfr. 498) bij iedere boekhandel in Nederland.** ★ **Tot de volgende keer!**

X-rated strips

In de V.S. is de comicindustrie op dit moment in de ogen van de buitenwacht blijkbaar zo 'hot' dat nieuwe investeerders staan te springen om het uitgeverspad te betreden. Waar Paramount Pictures nog wikt en weegt, werkt Penthouse al serieus aan een comiclijn voor 'adults'. Penthouse Comix belooft ons de strips waarvan we dromen: superhelden, science fiction, high adventure en comedy, gelardeerd met erotiek. Dus we hoeven niet bang te zijn dat er een beroep wordt gedaan op onze hersens. Zeker niet na het lezen van hun slagzin 'Erotic Comics so good you'll read them with both hands!' Onder leiding van *George Caragonne* (never heard of) zijn 4 titels in voorbereiding, te weten: Bethlehem Steele, Young Captain Adventure, Doctor Dare en Pets. Onder de tekenaars: *Mike Harris* en *Dan DeCarlo* (Archie) ontdekken we ook *Adam Hughes* en dat, moet Penthouse worden nagegeven, is een schot in de roos. Sinds zijn debuut enige jaren terug met The Maze Agency staat hij bekend om zijn 'Good girl art'. De strips zullen begin '94 op de markt komen, maar als je niet tot die tijd wilt wachten kun je een 8 pagina preview in het novembernummer van Penthouse lezen.

Wij hebben het altijd al vermoed, maar nu weten we het zeker: *P. Craig Russell* bekent kleur in nummer 21 van Gay Comics. Hij schrijft en tekent samen met *David Sexton* een Griekse interpretatie van De mythe van Hycinthus (19 pagina's). *Roberta Gregory*, de meest populaire vrouwelijke cartoonist in de V.S., levert voor datzelfde blad een hilarisch avontuur van Bitchy Butch, de kwaadste lesbo van heel Amerika. Prijs $2.95.

The power of Shazam!, 96 pagina's hardcover door Jerry Ordway.

Netzer versus Adams

Het zal je collega maar zijn. In 1977 creëert *Mike Nasser* op verzoek van uitgeverij DC een vrouwelijke Superheld. Zijn studiogenoot *Neal Adams* is meteen razend enthousiast en biedt Nasser aan het project voor hem bij DC te verkopen. Gezien Adams goeie naam en faam stemt Nasser daarmee in. Samen scherpen ze het ontwerp nog wat aan en verzinnen de naam Ms Mystic. 'Vanaf nu zijn we 50/50 partners - okay?', roept Adams op een gegeven moment. Nasser vindt het best. Vijftig procent van alle opbrengsten van Ms Mystic en haar bijfiguren zullen voortaan in zijn portemonnee rollen. Niet dus.

Na een 17 pagina's tellend verhaal te hebben getekend in de veronderstelling dat DC de strip wil hebben, vertelt Adams Nasser dat ze de strip niet zullen publiceren. Persoonlijke problemen nopen Nasser ertoe New York te verlaten en een nieuw leven in het Midden-Oosten te beginnen. In de tussentijd, zonder dat Nasser het weet, brengt Pacific Comics in 1982 de eerste Ms Mystic-comic uit waarin het copyright geheel aan Adams wordt toegeschreven. Mooie boel dus.

En hoe denkt Adams daar in godsnaam mee weg te komen. In 1990 keert Nasser, die zijn naam heeft laten veranderen in Netzer, terug naar de V.S. Onwetend pikt hij de draad weer op en gaat voor Adams' uitgeverij Continuity Graphics werken. Toevallig komt hij achter de ongeoorloofde publikatie van nog eens 9 Ms Mystic-uitgaven. Adams ontkent glashard dat Netzer enige aanspraak op Ms Mystic kan maken. Netzer is verbijsterd, bovendien voegt Adams daar nog eens aan toe dat hij beter niets kan claimen omdat dat niet goed voor zijn reputatie zou zijn. Zeker gezien zijn emotionele problemen in het verleden. Uiteindelijk verlaat Netzer Continuity in november '91, na de nodige meningsverschillen met Adams, en gaat voor concurrent DC werken. Adams is daar woedend over en als bonus laat hij in de strip Crazyman (nummer 3) een Arabische terrorist opduiken die Abu Nissir, oftewel Abu Netzer, ook wel Mike Nasser heet. Erg grappig. Netzer is diep beledigd. Gevolg: Netzer klaagt Adams aan en eist een bedrag van 20 miljoen dollar op grond van 18 aanklachten. Netzer heeft in ieder geval een New Heroes-portfolio getekend door Adams waarin hij co-copyright krijgt. Kortom, de man die ooit opkwam voor de rechten van Supermans scheppers *Siegel* en *Schuster* is aangaande deze kwestie alles behalve een gentleman en dat is nog zacht uitgedrukt ...

Netzer vs. Adams, met in het midden Ms Mystic.

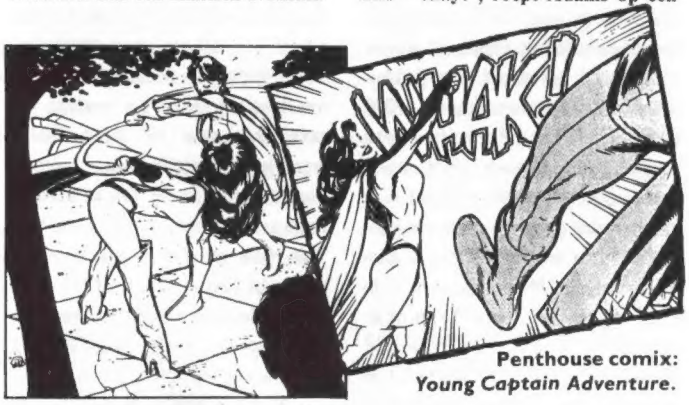

Penthouse comix: *Young Captain Adventure.*

Naaien maar, Valiant

Ook leuk om te weten. Menig maal heb ik me afgevraagd hoe het toch mogelijk is dat zulke waanzinnige back issue-prijzen worden gevraagd voor Valiant-comics. Middelmatige strips met nieuwe volledig onbekende hoofdpersonen, gemaakt door idem dito auteurs (op een paar na dan), zijn van Valiant in 'no time' hot en bijna net zo duur als oude Daredevils van *Frank Miller*. Onmogelijk toch? Nee, want men heeft daar dus speciale mar-

WONDERLAND
STRIPS EN SCIENCE FICTION
GESPECIALISEERD IN COMICS
SOEMBAWASTRAAT 54A 1095 XC AMSTERDAM
020-694 35 62

stripboekverkopers aan de Hamburgerbrug
stripwinkel
BLUNDER
Oudegracht 203 • 3511 NH Utrecht
Tel. & Fax: 030 / 311 461

STRIPSPECIAALZAAK
'OUD & NIEUW'
IN- EN VERKOOP VAN NIEUWE EN TWEEDEHANDS-STRIPS
TEL. 01820-26967
WILHELMINASTRAAT 52, GOUDA
MET EEN NEUS VOOR STRIPS!

ketingtechnieken voor bedacht. Stel, er is vraag naar zo'n 10.000 exemplaren van bij voorbeeld Shadowman nummer 1. Wat gebeurt er vervolgens? Men drukke 6.000 stuks, u hoort het goed, en sture die naar de winkels. Het gevolg is dat de vraag groter is dan het aanbod. Hup, de prijzen gaan omhoog. Gevolg: de verzamelaars schrikken zich te barsten en gaan alsnog de volgende nummers kopen. Want nummer 1 is nergens meer te koop (het is een zeer slecht teken als een nummer 1 langer dan een maand op de schappen staat) en bovendien al veel geld waard. Kortom, men creëert in een handomdraai een 'hot' comic, puur door op de speculatiedriften van de verzamelaar in te spelen. Een andere knakker die dit kunstje flikt is *Jim Shooter* die een instant sell-out had met z'n Plasm-nummer 0 trading cards, ook door ze onder de vraag te drukken. Zo doe je dat dus! Ondertussen schuif je infobladen als Wizzard en Hero wat geld toe en die schrijven dan glashard dat het collectors items zijn. Maar nu trapt niemand daar meer in. Nietwaar?

Leuke strips

– *Jerry Ordway* heeft een 96-pagina's tellende hardcover gemaakt over Captain Marvel, die The Power of Shazam heet. Hij is van plan om, als het boek aanslaat, ook een comicserie over deze held voor DC te schrijven. Prijs van de hardcover: $19.95.

– *Alan Davis* staat garant voor kwaliteit. De verwachtingen zijn daarom hooggespannen voor zijn nieuwe vierdelige strip Clan Destine. De strip gaat over een stel ondergedoken mutanten die tegen wil en dank in actie moeten komen om hun vermoorde collega's te wreken. $1.95 per deel.

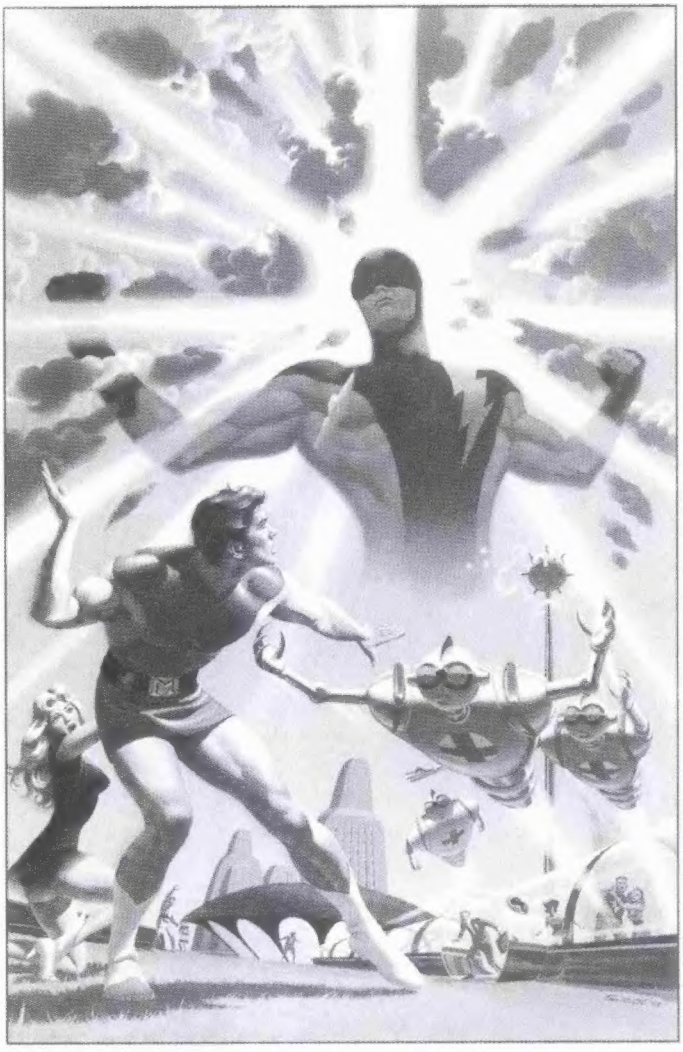

Magnus Robotfighter / Nexus door Steve Rude en Mike Baron

– *Steve Rude* brengt samen met *Mike Baron* een ode aan *Russ Manning* door middel van de tweedelige Magnus Robot Fighter/Nexus-crossover. Een instant klassieker! $2.95 per deel, een co-produktie van Dark Horse en Valiant.

– *Simon Bisley* en *Kevin Eastman* doen het weer samen in Project X: Thump'n Guts. Non-stop actie, veldslagen, monsters en mooie meiden in een speciale verpakking: drie verschillende covers, drie verschillende einden, een gouden plastic zakje, één van de zes verschillende trading cards, een Bisley-poster en een speciale 'envelope' met een boodschap over verzamelen van Eastman en *Denis Kitchen*. En maak die 'envelope' en die zakjes nu maar snel open, want er zou best wel 'ns iets van substantiële waarde in kunnen zitten, heb ik mij laten vertellen ...

Bravura

Dat de comicwereld van naäperij aan elkaar hangt blijkt maar weer uit het feit dat Malibu in navolging van Dark Horse en Legend Comics een speciaal 'creator owned'-label opricht voor zeven auteurs, te weten: *Dan Brereton*, *Howard Chaykin*, *Steven Grant*, *Dan Jurgens*, *Gil Kane*, *Walter Simonson* en *Jim Starlin*. Dit label heet, nogal pretentieus, Bravura en de eerste strip die ervan uitkomt wordt Starlins Breed, een zesdelige miniserie die in januari '94 te koop zal zijn. De andere projecten zijn: Power & Glory door *Howard Chaykin*, Deuce door *Dan Jurgens*, Edge door *Grant* en *Kane*, Star Slammers door *Simonson*, The Nocturnals door *Brereton*, Dreadstar door *Starlin*, *Peter David* en *Ernie Colón*, The Man called A-X door *Wolvman* en *McManus* en Metaphysique door *Breyfogle*.

STRIPWINKEL
TISTJEN DOP
Patersstraat 96
2300 Turnhout (B)
Tel. 014-428829

EPPO
SUPERSTRIP
SPECIAALZAAK
Kleine Berg 33
5611 JS Eindhoven
040-441882

OOM WIM
oude en nieuwe strips
curiosa
originelen
zeefdrukken
REESTRAAT 24 AMSTERDAM
020 - 622 04 02

SNOEK strips
1E VAN SWINDENSTR. 545
TEL. 020 - 6684764 A'DAM
IMPORT
COMICS
POPPETJES
SPELDJES
BEELDEN
POSTERS
PRENTEN
ZEEFDRUKKEN
RESERVEREN
OOK MOGELIJK

HEY LOOK!
WE ZIJN OP JACHT!
KIJK! EEN NEUSHOORN! EN HIJ HEEFT ONS GEZIEN!
IK ZET DE GEWEREN KLAAR!
NIET VERGETEN! BLIJVEN STAAN! JE MAG PAS SCHIETEN ALS JE HET ROOD VAN Z'N OGEN ZIET!
XWM ·:·XBX· CEEE XXX !!
H. Kurtz
WAT EEN LEFGOZER, ZEG! HIJ BEWOOG NIET OMDAT HIJ STIJF STOND VAN DE ANGST! BAH!
KIJKEN OF HIJ NOG ONTDOOIT.

OORSPRONKELIJK GEPUBLICEERD IN *GAY COMICS* #34, OKT. '48. • VERTALING GER APELDOORN